

**Fallet Carl Peters. En kolonialsandal och rättegång i det wilhelmska
Tyskland 1897.**

Michael Nylund
Avhandling pro gradu i historia
Humanistiska fakulteten
Helsingfors universitet
Handledare: Henrik Meinander
Helsingfors, november 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Humanistiska fakulteten		Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme Magisterprogrammet i historia	
Tekijä – Författare – Author Michael Nylund			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Fallet Carl Peters. En kolonialskandal och rättegång i det wilhelmska Tyskland 1897.			
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Historia, undervisning på svenska			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu-avhandling		Aika – Datum – Month and year 5.11.2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 80
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Avhandlingen utforskar en så kallad kolonialskandal i 1890-talets Tyskland som blev känd som "Fallet Peters". Carl Peters (1856-1918) var en central och kontroversiell figur i kolonialrörelsen i det wilhelmska Tyskland. I den tyska kolonialrörelsen var Carl Peters tämligen unik i rollen som teoretiker, politisk agitator och praktisk kolonisatör. Peters blev känd för att år 1884 för Tysklands räkning ha förvärvat afrikanska områden som blev kolonin Tyska Östafrika.</p> <p>Några år efter grundandet av Tyska Östafrika blev Peters sänd till trakten av Kilimanjaro i kolonin som tjänsteman och stationschef. Han blev därefter föremål för en undersökning och en rättegång där han anklagades för tjänstebrott som han begått då han dömt två afrikaner, en ung man och en ung kvinna, till döden och avrättat dem vid Kilimanjaro. När dådet blev känt ledde det till en omfattande debatt bland allmänheten, pressen och i den tyska riksdagen. Den disciplinära domstolen som 1897 slutligt avgjorde ärendet befann honom skyldig.</p> <p>I arbetet undersöker jag den rättsprocess som kolonialförvaltningen drev mot Peters, dess orsaker och följder samt Peters och hans försvarares uppfattning om processen. Rättegången studeras som höjdpunkten i en skandal där man i offentligheten och i domstolen debatterade bestraffningen av och användningen av våld mot afrikaner samt sexuella kontakter mellan kolonialtjänstemän och afrikanska kvinnor. Ämnet behandlas utifrån skandalbegreppet och dess samhälleliga betydelse i det sena adertonhundratalet. Att studera en skandal erbjuder möjligheten att analysera tidsperiodens normer och lära känna dess mediala och politiska kommunikation. Skandaler röjer hur offentligheten fungerade, var gränsen mellan det privata och det offentliga gick och hur normer debatterades och ändrades. "Kolonialskandal" användes vid denna tid som samlande begrepp för kolonialrelaterade våldsamheter och korruptionsaffärer som behandlades i den tyska pressen och riksdagen och i andra europeiska länder.</p> <p>I arbetet jämför jag Carl Peters fall med de tyska kolonialisterna Alwin Wehlans och Heinrich Leists affärer, samt med skandalerna kring det brittiska imperiets pionjärer Henry Morton Stanley och Cecil Rhodes. Carl Peters personliga förhållande till Storbritannien och Tysklands förhållningssätt till den brittiska imperialismen har en framträdande roll i avhandlingen.</p> <p>Jag har valt ett aktörsperspektiv, med vilket kan avses en strävan att fokusera på den förändringsdrivande processen genom att studera människan som handlar, aktören. Sina handlingar utför aktören i ett socialt sammanhang och i en historisk kontext. Ämnet för avhandlingen är något underutforskat och jag utgår därför från en kompletterande argumentationslinje. Mitt kronologiska fokus är på åren 1881-1882 då avrättningarna vid Kilimanjaro ägde rum, och 1896-1897 då den politiska och mediala debatten samt rättsprocessen mot Carl Peters ägde rum. Det viktigaste källmaterialet är domstolshandlingarna från processen samt litteratur författad av Carl Peters och hans försvarsadvokater och andra samtida.</p> <p>Fallet Carl Peters och andra kolonialskandaler ledde i Tyskland till reform av de rättsliga förutsättningarna för bestraffning av infödda. Fallet var ett viktigt inslag i diskursen om kolonialismen. Även om fallet inte var den enda kolonialskandalen i det sena adertonhundratalets Tyskland var det den mest betydelsefulla på grund av Carl Peters ställning inom kolonialrörelsen och nationalistiska kretsar och på grund av förvaltningens inblandning. Denna och andra kolonialskandaler riktade allmänhetens uppmärksamhet på det ansvar som följde med kolonialmakten.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Tyskland, kolonialism, Carl Peters, skandal, kolonialskandal			
Ohjaaja tai ohjaajat –Handledare – Supervisor or supervisors Henrik Meinander			
Säilytyspaikka – Förringställe – Where deposited			
Helsingin yliopiston kirjasto, Helsingfors universitets bibliotek, Helsinki University Library			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Innehållsförteckning

1	Introduktion	4
1.1	Inledning	4
1.2	Forskningsfrågan och avgränsning	6
1.3	Källor	8
1.4	Forskningslitteratur	9
2	Bakgrund	14
2.1	Peters koloniala karriär	14
2.2	Incidenten vid Kilimanjaro	20
2.3	Kolonialtjänstemän och den disciplinära rätten	25
3	Rättsprocessen i första instans	30
3.1	Allmänt	30
3.2	Avrättningen av Mabruk	32
3.3	Avrättningen av Jagodjo	35
3.4	Falsk rapportering till guvernören	37
3.5	Analys och slutsatser	39
4	Rättsprocessen i andra instans	46
4.1	Allmänt	46
4.2	Avrättningen av Mabruk	49
4.3	Avrättningen av Jagodjo	54
4.4	Falsk rapportering till guvernören	57
4.5	Domslutet, jämförande analys och slutsatser	64
5	Avslutning	73
6	Litteraturförteckning	78

1 Introduktion

1.1 Inledning

Carl Peters (1856-1918) var en central figur och troligtvis den mest kontroversielle aktören i kolonialrörelsen i det wilhelmska Tyskland.¹ Som ung man blev Peters under en vistelse i Storbritannien övertygad om imperialismens betydelse för ett lands kulturella och ekonomiska utveckling. Peters hade en avgörande roll i det skeende som praktiskt taget över en natt gjorde Tyskland till en kolonialmakt i Östafrika. I slutet av 1884 förvärvade Carl Peters och hans kompanjoner i *Gesellschaft für Deutsche Kolonisation* (GfdK) ett antal områden i Östafrika, sedan de förhandlat och ingått avtal med de lokala makthavarna. Enligt sin egen uppfattning fick GfdK legitim statsöverhöghet och privaträttslig besittningsrätt till dessa områden. I februari 1885 ställdes områdena under rikets överhöghet och blev skyddsområdet Tyska Östafrika.²

Den unge Peters gjorde sig ett namn som våghalsig kolonisationsförespråkare för ett tyskt kolonialvälde. Några år efter förvärvet av Tyska Östafrika blev han sänd till trakten av Kilimanjaro som tjänsteman och stationschef. Peters blev därefter föremål för en officiell undersökning som ledde till en rättegång där han anklagades för tjänstebrott genom hängningen av den unge mannen Mabruk och den unga kvinnan Jagodjo, som båda var svarta afrikaner i Peters tjänst. Peters anklagades dessutom för att ha brutit mot tjänsteplikten genom krigföring mot hövdingen Malamia, piskningen av tre kvinnor inklusive den nämnda Jagodjo och att ha gett guvernören en osanningsenlig redogörelse för dessa händelser.³ Domstolen som år 1897 avgjorde saken befann honom skyldig på alla punkter. Peters karaktär och öde delade den allmänna opinionen i Tyskland i två läger. Kejsar Wilhelm II gav honom år 1905 titeln kejsarlig rikskommissarie tillbaka och 1914 fick han sin tjänstemannapension, men full "upprättelse" fick han först år 1937 postumt på det Tredje rikets försorg.⁴

---

¹ Krätschell 1959, 11.

² Perras 2004, 1.

³ Schnepfen 2002, 869.

⁴ Schnepfen 2002, 869; Groth 1989, 9.

I sin gärning förenade Peters teori med praktik eftersom han förutom nämnda aktivitet skrev ett flertal böcker och en mängd artiklar på området. I den tyska kolonialrörelsen var Peters tämligen unik i den kombinerade rollen som teoretiker, politisk agitator och kolonisationsör. Han hade doktorsexamen i historia och hade habiliterat sig för en lärartjänst i filosofi, där han var expert på Schopenhauer. Carl Peters var en beläst och litterärt produktiv akademiker. Propagandisten och författaren Peters har i stort sett försumrats av både historieforskningen och litteraturvetenskapen. Enligt guvernören Heinrich Schnee var Peters en av de mest skärpta män han mött och ett stimulerande sällskap, full av originella och ibland paradoxala idéer och argument.⁵

Den nationalsocialistiska staten firade Peters som en betydande kolonialpionjär och som nationens store lärare.⁶ Efterkrigstidens omdömen om honom har med få undantag varit negativa. Hermann Krätschell beskrev i sin doktorsavhandling 1959 Carl Peters som en brutal, arrogant och mentalt instabil protofascist, och Krätschell tvekade inte att jämföra Peters personlighet med Adolf Hitlers.⁷ För privatforskaren Franz Ferdinand Müller som i DDR samma år skrev om erövringen av Tyska Östafrika ur ett marxistiskt-leninistiskt perspektiv var Peters en utmärkt personifiering av den tyska imperialismen.⁸

Peters har fått en hel del uppmärksamhet i den offentliga diskussion som förts om minnesmärkeskulturen i Tyskland. I Hannover, München, Bonn, Lübeck och i flera andra städer har gator och torg namngetts till hans ära, och dessa platser har burit hans namn ända in på 1990-talet eller längre.⁹ På Peters födelseort Neuhaus an der Elbe handlade minnesmärkesdebatten om den sten som rests i trädgården vid den prästgård där Peters växte upp. På Peters födelsedag 1951 lade en grupp lokala medlemmar i DDR:s ungdomsorganisation *Freie Deutsche Jugend (FDJ)* ned blommor vid stenen. Kommunistpartiet (*SED*) ingrep snabbt och det bestämdes att stenen skulle grävas ner i

---

⁵ Perras 2004, 11.

⁶ Krätschell 1959, 11.

⁷ Krätschell 1959, 73.

⁸ Müller 1959, 97.

⁹ Thies 1993, 1-3.

samma trädgård. År 1994, när stenen hittades i samband med renoveringsarbeten, restes den igen. Denna gång förseddes stenen med en plakett som berättar att den kolonialpolitik som Carl Peters bedrev var felaktig och att hans personlighet, aktiviteter och denna minnessten är omstridda.¹⁰

1.2 Forskningsfrågan och avgränsning

Avhandlingen utforskar en kolonialskandal i 1890-talets Tyskland som blivit känd som "fallet Peters". Jag undersöker den domstolsprocess som kolonialförvaltningen drev mot Peters, dess orsaker och följder samt Peters och hans försvarares uppfattning om processen. I rätten behandlades ett flertal tjänstefel, men denna uppsats har fokus på de kontroversiella frågor som engagerade den samtida offentligheten, nämligen avrättningen av Mabruk samt bestraffningen och avrättningen av Jagodjo. Rättegången studeras som höjdpunkten i en skandal där man både i offentligheten och i domstolen debatterade bestraffningen av och användning av våld mot afrikaner samt sexuella kontakter mellan tyska kolonialtjänstemän och afrikanska kvinnor. Ämnet behandlas utifrån skandalbegreppet och dess samhälleliga betydelse i det sena adertonhundratalet. "Kolonialskandal" användes vid denna tid som samlande begrepp för de kolonialrelaterade våldstillbud och korruptionsaffärer som behandlades i pressen och i riksdagen. Bettina Zurstrassen hänvisar till Käslers definition av skandal som en komplex social händelse, där en socialt betydelsefull, kontextuellt bunden offentligt-politisk irritation i personifierad och dramatiserad form representeras och sprids medialt. Kolonialskandalen hör typologiskt till den politiska skandalen. I Neckels definition av en politisk skandal är det politiskt-administrativa systemets aktörer inblandade på ett omedelbart och avgörande sätt.¹¹

Att studera en skandal erbjuder möjligheten att analysera tidsperiodens normer och lära känna dess mediala och politiska kommunikation. Skandaler röjer hur offentligheten fungerade och var gränserna gick mellan det privata och det offentliga. Under adertonhundratalets sista tredjedel blev skandaler vanligare i Västeuropa, vilket var ett

---

¹⁰ Perras 2004, 253-254.

¹¹ Zurstrassen 2008, 195.

tecken på en grundläggande förändringsprocess. Parallellt med masspressens födelse inträffade en demokratisering och politisering av samhället som ledde till nya konflikter mellan olika synsätt. Utvecklingen hade olika skepnad i olika länder, men gemensamt var breddningen av väljarkåren, en politisk massmobilisering och bildandet av opinioner som konkurrerade om tolkningsföreträde.¹²

Jag gör en begränsad jämförelse med skandaler kring imperiepionjärerna Cecil Rhodes och Henry Morton Stanley i Storbritannien samt skandalerna kring kolonialtjänstemännen Heinrich Leist och Alwin Wehlan i Tyskland. Stanley och Rhodes ställdes inte personligen inför rätta utan var föremål för en medial och parlamentarisk debatt. Jämförelsen är ändå relevant eftersom det finns många likheter mellan Peters och Stanleys karriärer, medan Peters själv och hans tidiga prokoloniala biografer jämförde honom med Rhodes.¹³

I avhandlingen har jag valt ett aktörsperspektiv, vilket faller sig naturligt i ett arbete som i tematisk och kronologisk mening är en kort delbiografi. Med aktörsperspektivet kan avses en strävan att fokusera direkt på den förändringsskapande processen genom att studera människan som handlar, aktören. Sina handlingar utför aktörerna inte i ett tomrum utan i ett socialt sammanhang, och handlingarna är integrerade i ett socialt system. Handlingarna kan vara av olika typ, som konflikthandlingar eller överenskommelser och samförståndshandlingar. Genom att förutsätta att individen alltid handlar i en given historisk kontext kan det vara ett metodologiskt eller berättartekniskt val att genom individen skildra tiden i vilken han eller hon levde.¹⁴

Avhandlingen är rättshistorisk i den meningen att den handlar om ett rättsfall. Den rättshistoriska aspekten är dock begränsad då syftet inte är att redogöra för eller analysera den allmänna rättsskipningen eller tjänstemannarätten i det kejserliga Tyskland. Jag redogör inte heller för kolonialrätt eller för de rättsliga förhållandena i kolonierna mer än vad som är nödvändigt för att förstå denna affär, som utmynnade i en rättegång i Tyskland

---

¹² Bösch 2009, 2-4.

¹³ Winfield 1972, 1.

¹⁴ Dahlgren & Florén 2000, 131-134.

där fallet behandlades i enlighet med tysk förvaltnings- och processrätt. Det rättshistoriska materialet tjänar istället den allmänhistoriska helheten.

Min bedömning är att temat är något underutforskat och därför utgår uppsatsen från en kompletterande argumentationslinje som fyller i en lucka som den tidigare forskningen lämnat.¹⁵ Den kronologiska tyngdpunkten ligger kring åren 1891 - 1892 då de handlingar som blev föremål för undersökning ägde rum vid Kilimanjaro och på åren 1896 - 1897 då den politiska och mediala debatten och den rättsliga processen mot tjänstemannen Peters ägde rum.

1.3 Källor

Det primära källmaterialet utgörs av domarna, avkunnade i april och november 1897, i första och andra instans av det tyska rikets disciplinära domstolar för kolonierna. Processhandlingarna i original från bägge domstolarna gick förlorade när Berlin flygbombades i april 1945. Walter Franks efterlämnade papper som förvaras i Bundesarchiv Koblenz innehåller mestadels maskinskrivna kopior av många av kolonialförvaltningens akter som gick förlorade under andra världskriget. Walter Frank var Peters biograf och ledare för det nationalsocialistiska *Reichsinstitut für die Geschichte des neuen Deutschlands*. Forskaren Martin Reuss har bland handlingarna identifierat de kopior som berörde processen mot Carl Peters.¹⁶

Därtill består källmaterialet av ett antal böcker och artiklar författade av Peters 1883 – 1918 samt några publicerade skrifter författade av Peters försvarsadvokater och andra samtida. Den viktigaste av de sistnämnda skrifterna är en redigerad version av försvarets plädering i domstolen i andra instans. Det är uppenbart att advokaten har haft tillfälle att förbättra argumentationen och ge sin egen version av processens förlopp, men på ett allmänt plan verifierar övriga källor och litteraturen försvarets plädering. Boken rekommenderades av Peters, vilket bekräftar att försvarets argument stod i linje med huvudmannens egna.¹⁷

---

¹⁵ Dahlgren & Florén 2000, 79.

¹⁶ Schnepfen 2002, 885; Reuss 1981, 111.

¹⁷ Peters 1912, 351.

Dokumentationen av åklagarens inlägg har av allt att döma gått förlorad. Litteraturen bjuder på så knappa fragment av åklagarens talan att en verklig rekonstruktion inte är möjlig.

1.4 Forskningslitteratur

Efter det andra världskriget har historieforskningen inte ägnat Carl Peters något speciellt stort intresse.¹⁸ Studiet av den tyska kolonialismen kom länge i skymundan av den mera akuta *Vergangenheitsbewältigung* som var påkallad efter nationalsocialismen.¹⁹ I efterforskningen av material har jag inte hittat några böcker, varken tyska eller utländska, som huvudsakligen tillägnats denna rättsprocess. Den litteratur som i någon mån hänvisar till processen diskuteras nedan. Det finns ingen mer ingående studie av de intressanta och omsorgsfullt skrivna motiveringarna till den slutliga domen.

Hermann Krätschells doktorsavhandling *Carl Peters 1856-1918, Ein Beitrag zur Publizistik des imperialistischen Nationalismus in Deutschland* från 1959 (BRD) är mig veterligen den enda boken som behandlar Peters gärning med tyngdpunkten på dennes verksamhet som skribent. Krätschell skriver uttryckligen med nationalsocialismen i färskt minne och gör också en direkt jämförelse med Adolf Hitlers åsikter och karaktär. Krätschell hävdar att Peters texter utgör en totalitär publicistik, vilket Arne Perras ansett vara en onyanserad bedömning. Krätschell menade också att Peters var den förste som propagerade för tyskarnas naturliga överlägsenhet och som knöt detta till politiska konsekvenser. På basen av personlighet och gärningar och ett uttalande av Peters själv om galenskap i släkten bedömde Krätschell att mannen ifråga var psykiskt sjuk.²⁰

Judith Arthurs Winfields doktorsavhandling från 1972 *Carl Peters and Cecil Rhodes. A Comparative Study of Imperialist Theory and Practice* jämför två kontroversiella figurer vars idéer, metoder och mål var lika. Winfield betecknar dem som ovanliga individualister, likväl produkter av det industrialiserade sena adertonhundratalet, som med imperialismen

---

¹⁸ Schnepfen 2002, 885.

¹⁹ Koponen, 12-22.

²⁰ Krätschell 1959, 67 och 73

som religion sökte makten för sina egna neurotiska behov. Winfield analyserar Peters och Rhodes idéer och gärningar ifråga om ras, nation och socialdarwinism. Enligt Winfield var herrarna messianska imperialister, men samtidigt motiverades deras imperialism något paradoxalt av liberala idéer. Avhandlingen bjuder på en intressant analys av den parlamentariska debatten om männen i respektive land.²¹

Arne Perras år 2004 utgivna politiska biografi *Carl Peters and German Imperialism 1859 - 1918* är hörnstenen i den allmänna forskningslitteraturen om Peters som utreder hans gärning, kopplingen mellan nationalism och imperialism och mellan Peters och hans politiska huvudmän. Enligt Perras var Carl Peters kolonialpolitiska program i grunden nationalistiskt, ”*imperial nationalism*”. För skandalens del koncentrerar sig verket på händelserna i Östafrika, på kolonialförvaltningens försök att hantera både den besvärlige Peters och hans kritiker samt på den politiska process som ledde till rättegången. Verket är inte speciellt utförligt eller analytiskt vad gäller Peters rättsprocess. Perras bedömer att de störande dragen i Peters personlighet hindrat även senare forskare från att ge hans idéer en grundligare seriös analys.²²

Bettina Zurstrassens bearbetade doktorsavhandling *„Ein Stück deutscher Erde schaffen“, Koloniale Beamte in Togo 1884-1914* erbjuder jämförelsematerial för analysen av fallet Peters men framför allt en allmän redogörelse för kolonialtjänstemännens yrkesidentitet och bakgrund, deras förhållande till myndigheterna och opinionen i hemlandet samt deras karriärmöjligheter och problematiken rörande umgänget med afrikanska kvinnor. Huvudsaken i Zurstrassens avhandling är den kontroll och styrning som tjänstemännen var föremål för, och hur kolonialskandaler i Togo hanterades av myndigheterna i moderlandet. Författaren observerar att männen i kolonialtjänst av nöden hade ett stort utrymme för handlingsfrihet, som var en av de tilltalande faktorerna i tjänsten. I arbetet undersöks vilka brister som fanns i styrningen och kontrollen inom kolonialförvaltningen i Togo och hur kolonialförvaltningens och tjänstemännens tendens till självständighet motverkades av sociala, tjänstemannarättsliga, legislativa och politiska åtgärder från det lilla tyska

---

²¹ Winfield 1972, 17-23.

²² Perras 2004, 9-11.

samfundet i kolonin, riksregeringen, den övervakande kolonialavdelningen i Berlin, riksdagen och offentligheten i hemlandet. Zurstrassen använder begreppet *skandalmanagement* för att beskriva kolonialavdelningens strategier för att undvika pinsam offentlighet, hantera besvärliga tjänstemän eller försvara regeringens handlande.

Frank Böschs "*Öffentliche Geheimnisse. Skandale, Politik und Medien in Deutschland und Grossbritannien 1880 - 1914*" undersöker skandalen som ett samhällspolitiskt och historiskt fenomen, temats metoder, källor och forskningsläge. I kapitlet om kolonialskandaler står Henry Morton Stanley och Carl Peters samt dennes landsmän Leist och Wehlan i centrum. Bösch behandlar samma ämne och personer i sin uppsats "*Are we a cruel nation?*" *Colonial Practices, Perceptions and Scandals* som ingår i antologin *Wilhelmine Germany and Edwardian Britain. Essays on Cultural Affinity*. Enligt Bösch krävs tre komponenter för att ett skeende i analytisk mening ska kvalificera som en skandal: 1) Ett verkligt eller påstått brott mot en norm begånget av en person, grupp eller institution, 2) offentliggörandet av detta och 3) en utbredd offentlig upprördhet kring detta normbrott. De inblandade behöver inte nödvändigtvis vara makthavare, men deras fallhöjd är högre och dessa kretsar är speciellt utsatta för skandalisering därför att de förväntas försvara de rådande normerna. Följaktligen är det inte normbrottets grovhet utan snarare graden av offentlig upprördhet som är avgörande för skandalens betydelse.²³

Två av de viktigaste inläggen i forskningen, artiklar av Martin Reuss och Heinz Schnepfen, behandlar affären till övervägande del ur andra synvinklar och innehåller endast några sidor vardera om själva rättsprocessen. Reuss konstaterar i sin artikel *The Disgrace and Fall of Carl Peters: Morality, Politics and Staatsräson in the time of Wilhelm II* att det finns många redogörelser för Peters framgångsrika expedition till det blivande Tyska Östafrika, men att Peters fall aldrig har utretts i sin helhet. Reuss tror att detta beror på att den kontroversielle mannen antingen gett upphov till hjältedyrkan eller provocerat till häftiga angrepp. Både hans beundrare och kritiker har offrat den historiska analysen till förmån för polemiken. Enligt Reuss är det olyckligt att så mycket intellektuell energi slösats på Peters handlingar och personlighet. Intressantare är då tjänstemännens och politikernas reaktion när Peters

---

²³ Bösch 2009, 8-9.

stjärna började dala, på grund av den inblick som det erbjuder i politiken, byråkratin och användningen av makt i det wilhelmska Tyskland.²⁴ Reuss har rekonstruerat upptakten till affären, den tre dagar långa debatten i riksdagen, kolonialavdelningens undersökning och ett kort refererat av domsluten.

I artikeln *Der Fall Karl Peters: Ein Kolonialbeamter vor Gericht* kritiserar Heinz Schneppen den uppfattning som Martin Reuss och Juhani Koponen har om domslutet, det vill säga att Peters skulle ha dömts huvudsakligen för att ha gett kolonialavdelningen felaktiga rapporter. Enligt Schneppen har dessa tidigare skribenter uppenbarligen stött sig på domen i första instans medan motiveringarna till det slutgiltiga avgörandet i andra instans varit obekanta för dem.²⁵ Schneppen gör en grundligare redogörelse för och bedömning av domsluten och motiveringarna än Reuss.

I boken *"Prügelstrafe und Züchtigungsrecht in den deutschen Schutzgebieten Schwarzafrikas"* citerar Martin Schröder en jurist som 1908 karakteriserade prygelstraffet som den största och mest omdebatterade frågan rörande den tyska kolonialismen. Schröders arbete belyser den samtida rättspraxisen och dess förverkligande i praktiken. Han visar också hur den inhemska politiken ifråga om prygel och tukt anpassades till en kolonial verklighet. Schröder behandlar Peters agerande som expeditionsledare flera år före rättsprocessen, men inte nämnvärt de händelser som denna uppsats undersöker. Schröder redogör för den koloniallagstiftning som trädde ikraft 1896 och som var en vattendelare med tanke på rättsläget. I övrigt är Schröders kronologiska tyngdpunkt på nittonhundratalets första årtionde.

Den postkoloniala teorins födelse kan dateras till utgivningen av Edward Saïds verk *Orientalism* 1978.²⁶ Orientalismen är enligt Saïd en europeisk ideologi och intellektuell auktoritet som gör anspråk på att objektivt kunna studera, förstå och förklara främmande kulturer. Termen "orientalism" hämtar Saïd från de generaliserande benämningarna på

---

²⁴ Reuss 1981, 111-112.

²⁵ Schneppen 2002, 883.

²⁶ Friedrichsmeyer et al. 1-7

dessa exotiska platser (Orienten) och människor (orientaler). Begreppet orientalism kan även tillämpas på Afrika trots att Saïds terminologi främst för tankarna till den arabisk-muslimska världen.²⁷

Wolfgang Strucks bok *"Die Eroberung der Phantasie. Kolonialismus, Literatur und Film zwischen deutschem Kaiserreich und Weimarer Republik"* tillhör den postkoloniala teorin. Struck redogör för en blomstrande populärkultur med imperialistiska och exotiska inslag. Inom denna populärkultur var Carl Peters material för både romanförfattare och filmproducenter i kejsardömet och Weimarrepubliken. Struck visar hur litteraturen och filmen hanterade förvärvet och förlusten av kolonierna genom att revidera och dramatisera historien, skapa hjältar och fiender och gestalta infödingen, den Andre. Första kapitlet i Strucks bok tillägnas Peters, där både hans roll som äventyrare och den senare stundade rättsprocessen får en tämligen teoretisk behandling.²⁸

---

²⁷ Saïd 2003, 19-20.

²⁸ Struck 2010, 26 och 38.

2 Bakgrund

2.1 Peters koloniala karriär

Efter studier i Tübingen och Göttingen absolverade Peters sommaren 1880 filosofie doktorsexamen i Berlin och i november samma år statsexamen i historia och geografi. Istället för att slå in på banan som preussisk överlärare tackade den tjugofyraårige akademikern ja till morbrodern Carl Engels inbjudan att komma till London 1881.²⁹ Den erfarenhet som gav Carl Peters impulsen till aktivitet i koloniala frågor var denna ungdomsupplevelse i Storbritannien där han vistades i bekvämlighet ett par år. Han sponsrades av morbrorn som var änkling, en ansedd musikhistoriker ingift i världsmetropolens högre kretsar. Samtidigt gick den brittiska närvaron i Afrika in i en ny fas. Konflikten med boerna ledde till krig i Sydafrika, och Gladstone beordrade ockupationen av Suez i Egypten.³⁰ Peters formulerade i London sitt för Tyskland avsedda koloniala och nationella program utifrån hans egen uppfattning om det brittiska världsriket samt briterarnas levnadssätt och världssyn. Engelsmännens maktställning i världen, säkerheten i deras politiska instinkter och deras stolta känsla av överlägsenhet fascinerade Peters.³¹ Denna miljö stimulerade honom till att studera handlingar rörande kolonialhistoria och -politik vid Record Office, och han försökte också komma i kontakt med personer som hade kolonial erfarenhet. Han blev bekant med en amerikan, Mr Stacy, som hade sökt och funnit guld i Sydafrika. Peters föreslog ett gemensamt projekt söder om Zambesi, där Stacy skulle få eventuella mineralfyndigheter och Peters skulle göra anspråk på området för Tysklands räkning. Stacy ville dock inte befatta sig med några statliga anspråk under tysk flagg och tackade därför nej.³²

Peters konstaterar att den utpräglade individualismen karaktäriserar engelsmannen, som vill vara herre i sitt hus. Denna individualism för med sig en säkerhet och självständighet som yttrar sig i handlingskraft. Engelsmannen är en praktisk natur vars intellekt tjänar

---

²⁹ Krätschell 1959, 11-12.

³⁰ Perras 2004, 20-21.

³¹ Krätschell 1959, 65

³² Peters 1918, *Mein erster Aufenthalt in England*, 2.

livsviljan och tillfredsställandet av materiella intressen. Denna pragmatism hade gjort Storbritannien till världens ekonomiska medelpunkt, och låg till grund för det brittiska imperiet med dess mäktiga system av kolonier och dess härskande ställning på världshaven. Ur samma källa hade den brittiska industrin, Londonbörsen och Bank of England framsprungit, och behärskade stora delar av världsmarknaden. Hela denna utveckling hade lett till ett avundsvärt nationellt välstånd.³³

Peters, som umgicks med den välbeställda borgerligheten i London, kommenterade klasskillnaderna och tidens mänskliga nöd endast ur ett kolonialt perspektiv. Han såg att imperiet erbjöd möjligheter för den individ som önskade förbättra sin livssituation. Den som i hemlandet skulle förbli en medelmåtta kunde finna framgång i kolonierna, dit man kunde avleda överlopsbefolkningen och undvika social revolution. Peters ansåg att inget folk hade en lika svag nationell självkänsla som tyskarna. Han hade i London stött på tyska herrar som med all makt försökte dölja sitt ursprung.³⁴ Här kan dock nämnas att Peters själv under vistelsen i London började skriva sitt förnamn med ett anglosaxiskt C istället för ett tyskt K.

Peters slets mellan de olika karriärmöjligheter och vägval som han såg i London respektive Tyskland. Efter morbrorns död befann sig Peters i oktober 1883 åter i Berlin där han började skriva kolonialpolitiska artiklar i olika tidningar. Efter att han blivit medlem i Konservativer Klub och där gjort sin debut som politisk föredragshållare grundade han tillsammans med sina nya vänner Gesellschaft für Deutsche Kolonisation (GfdK). Målet för föreningens verksamhet var att skaffa kapital för kolonisation, att finna och förvärva lämpliga områden och att styra den tyska utvandringen till dessa områden. De praktiskt inriktade ynglingarna i GfdK utmanade den mer ärevördiga och välförgrenade Deutsche Kolonialverein.³⁵

Peters och hans kompanjoners förberedelser för en afrikansk expedition ägde rum med världspolitiken som bakgrund. Rikskansler Otto von Bismarck, som hittills avvisat

---

³³ Peters 1887, 14-15.

³⁴ Peters 1887, 20-38.

³⁵ Krätschell 1959, 16-18.

koloniala äventyr i statlig regi som olönsamma och riskabla för diplomatin, beviljade den 24 april 1884 Adolf Lüderitz rikets beskydd för dennes besittningar i Sydvästafrika och gjorde därmed det tyska riket till en kolonialmakt. Tidpunkten antyder att Bismarck inte ändrat ståndpunkt, utan snarare försökte exploatera allmänhetens entusiasm till förmån för regeringens stödpartier som valt en prokolonial agenda inför riksdagsvalet i oktober 1884.³⁶

GfdK planerade att rikta sin expedition till landet bakom den portugisiska staden Mossamedes och förklä sig till ett sällskap engelska jägare. Föreningen frågade om regeringen skulle ge företaget sitt beskydd om det lyckades. I september, två veckor före den planerade avresan, fick de ett nekande svar. Tjänstemannen Paul Kayser förmedlade ministeriets besked att Tyskland erkände de portugisiska anspråken i området och att riket inte kunde ge ett så äventyrligt projekt sitt beskydd. Nu måste GfdK snabbt få till stånd ett nytt projekt innan deras kapital gick förlorat. Man enades om att åka till kusten mittemot Zanzibar. Den första oktober 1884 åkte Peters med sin gamle vän Karl Jühlke, journalisten greve Joachim Pfeil och den österrikiske handelsmannen August Otto från Trieste med ångaren *Titania*.³⁷

På plats i Zanzibar blev det inom några dagar allmänt känt att de hemlighetsfulla männen ville annektera territorium. Den 12 november 1884 satte en hastigt mobiliserad karavan kurs mot Afrikas inre. Peters gjorde senare anspråk på att i november och december 1884 ha ingått avtal med tio ”sultaner”.³⁸ Peters hade enligt egen utsago personligen genomfört förhandlingarna med hövdingarna om avträdelse av territorierna och skrivit utkastet till fördrag.³⁹ Enligt den tyskspråkiga fördragstexten överlät sultanen med sitt bomärke åt doktor Carl Peters’ GfdK den exklusiva rätten att införa kolonister till området. Fördragen gav Peters även exklusiv rätt till exploatering av naturresurserna, rätten att ta ut skatter och

---

³⁶ Perras 2004, 41-43 och 48-49.

³⁷ Krätschell 1959, 18-19; Perras 2004, 50-52.

³⁸ Perras 2004, 55-57.

³⁹ Peters 1918, *Die Gründungen von "Deutsch-Ostafrika"*, 1.

avgifter och statsrättslig suveränitet. I gengäld erbjöd Peters sina avtalsparter GfdK:s beskydd.⁴⁰

Den 17 december 1884 kom karavanen tillbaka till staden Bagamoyo på swahilikusten. Expeditionen hade inte förlöpt friktionsfritt. Joachim Pfeil hade vid ett tillfälle avfyrat sin revolver mot Peters men missat. Pfeil och den alltmer alkoholiserade August Otto hade lämnats kvar i inlandet som intressebevakare. Peters och Jühlke var febersjuka och bars i hammock av bärare som under revolverhot tvingats att marschera femton timmar om dagen. Fördragen som expeditionen åstadkommit fick ett blandat mottagande i Europa. Utrikesministeriets expertis betraktade dem som föga juridiska och Karl Jühlke, som hade studerat juridik, medgav öppet att dokumentens innebörd kanske inte varit helt klar för afrikanerna. Men förvärvet var nu en välkommen möjlighet för rikskansler Bismarck, och ingående av fördrag var praxis för europeiska makter vid annektering av områden i Afrika.⁴¹ I februari 1885 fick föreningen ett kejserligt skyddsbrev som innebar att ett ca 140 000 kvadratkilometer stort område ställdes under rikets överhöghet och blev skyddsområdet Tyska Östafrika.⁴²

När skyddsbrevet publicerades blev Peters en berömd man över en natt. Åter i Berlin arbetade Peters på att bilda en organisation för utveckling av kolonin, *Deutsch-Ostafrikanische Gesellschaft, Carl Peters und Genossen* (DOAG). Bolagsordningen gav en omfattande fullmakt åt den tjugoåttåårige akademikern som saknade erfarenhet av företagsverksamhet och förvaltning. Peters lyckades inte trygga bolagets finansiering, och den unge bankiren Carl von der Heydt räddade med sin investering bolaget från kollaps. Bismarck förutsåg i ett officiellt meddelande DOAG:s bankrutt och uttryckte sitt tvivel om kolonins förutsättningar.⁴³ Det fanns också en konflikt mellan befintliga tyska intressen i området och DOAG. Hamburgska handelshus fungerade med Zanzibar som bas sedan

---

⁴⁰ Perras 2004, 58 och 63. Fördragen reflekterade europeisk juridisk terminologi och hänvisade till statsrättsliga begrepp som var främmande för de lokala avtalsparterna. Signatärernas identitet och verkliga maktställning har ifrågasatts. Enligt Perras är det uppenbart att Peters tolkar inte översatte texten åt avtalsparterna.

⁴¹ Perras 2004, 62-63.

⁴² Perras 2004, 1.

⁴³ Krätschell 1959, 23-24.

årtionden, och deras framgång berodde på vänskapliga relationer med öns indiska handelsmän och med sultanen Said Bargash. DOAG:s territoriella anspråk inkräktade på karavanrutterna och Zanzibars ställning. Bismarck sökte en lösning för att sammanföra DOAG och handelshusen och säkerställa vänskapen med Zanzibar. Förhandlingar ledde till en begränsning av DOAG:s aktivitet till fastlandet.⁴⁴ Genom en omorganisation av DOAG tog statsförvaltningen och de privata finansiärerna över kontrollen, men Peters behöll sin formella ställning som bolagets direktör.⁴⁵

Efter etableringen av Tyska Östafrika blev GfdK en propagandaförening utan fler kolonisationsförsök. Åren 1885 - 1886 höll Peters föredrag runt om i Tyskland, ofta på inbjudan av handelsföreningar, politiska partier eller enskilda lokalavdelningar av konkurrenten Deutsche Kolonialverein. Peters mål var från första början att ena alla koloniala organisationer i Tyskland. Deutsche Kolonialverein bojkottade en samlingskongress som Peters sammankallat, men kongressen blev ändå en framgång och Deutsche Kolonialverein kunde inte längre ignorera den utsträckta handen. I december 1887 sammanslogs de två förbunden till Deutsche Kolonialgesellschaft (DKG), och Peters blev dess viceordförande.⁴⁶

Efter att ha blivit utmanövrerad från DOAG:s ledning blev Peters nästa stora projekt den så kallade Emin Pascha-expeditionen. Den tyske läkaren och forskningsresanden Eduard Schnitzler, även kallad Emin Pascha, förvaldade Egyptens sydligaste provins på khedivens, dvs vicekungens, uppdrag. Efter ett uppror i Sudan blev Emin Pascha instängd i sin provins utan kontakt med yttervärlden. Henry Morton Stanley organiserade en räddningsexpedition som han ledde till Afrika i början av 1887. I Tyskland vaknade tanken på en räddningsexpedition ett år senare när inga nyheter om Stanleys företag hade nått Europa. Peters deltog i grundandet av en Emin Pascha-kommitté som vädjade till Wilhelm II och Bismarck om stöd för en expedition. Den inledningsvis entusiastiske kejsaren förbjöd på Bismarcks inrådan äventyret, som med sina annekteringsambitioner inom en brittisk

---

⁴⁴ Perras 2004, 70-74.

⁴⁵ Perras 2004, 78.

⁴⁶ Krätschell 1959, 27-29.

intressesfär ansågs hota utrikespolitiken. Om Peters engagemang skrev rikskanslerns son Herbert von Bismarck att man inte ville ha något krångel med England på grund av den dumme karln.⁴⁷

Trots regeringens motstånd reste Peters i februari 1889 till Zanzibar, där den närbelägna fastlandskusten stod under brittisk-tysk blockad på grund av ett lokalt uppror. Expeditionens samtliga vapen beslagtogs av britterna, och sultanen hotade att låta hugga huvudet av var och en som lät sig värvas i dess tjänst. I juni 1889 lyckades Peters i hemlighet landa med sin expedition norr om blockadzonen, även om fartyget beslagtogs av britterna. Där nåddes han inte av Emin Pascha-kommitténs telegram som berättade att Stanleys expedition redan hade undsatt Emin Pasha och beordrade honom att vänta. Peters fick nyheten först vid Viktoriasjön i september 1889, och hade inget annat val än att marschera mot kusten. Peters träffade Emin Pascha senare och fick denne att be det tyska utrikesministeriet om hjälp med att neutralisera hans ekvatorialprovins samt utnämna Peters till hans ombud. Av detta blev intet, Peters var ovetande om den brittisk-tyska överenskommelsen om Östafrika som huvudsakligen gick tvärt emot den tyska kolonialrörelsens territoriella ambitioner.⁴⁸

Peters överraskades också av nyheten att Bismarck hade avskedats i mars 1890. Tyska och brittiska myndigheters behandling av Peters Emin Pascha-expedition ledde till stor polemik i Tyskland. Enligt Arne Perras bidrog det växande missnöjet med en moderat kolonialpolitik till Bismarcks fall och Peters själv bidrog till att försvaga Bismarcks auktoritet. Emin Pascha-expeditionen var den första betydande incidenten där regeringen konfronterades av en nationalistisk opposition.⁴⁹ Hermann Krätschell frågar varför Peters, hemkommen från Emin Pascha-expeditionen, inte ställde sig i spetsen för den nationalistiska rörelsen, och nekade till ordförandeposten i *Alldeutsche Verband* som erbjöds honom. Varför tog han istället emot en tjänst som kejserlig rikskommissarie som regeringen erbjöd honom i Östafrika? Regeringens avsikt var att neutralisera den farlige

---

⁴⁷ Krätschell 1959, 41-46.

⁴⁸ Krätschell 1959, 49-51.

⁴⁹ Perras 2004, 167.

agitatorn med en tjänst, och man åsidosatte alla betänkligheter om Peters förmåga och lämplighet som tjänsteman. Peters tog intryck av det plötsliga erkännandet efter all nonchalans och isolering. Audiensen hos kejsaren, som gav honom en orden, måste ha förstärkt intrycket. Krätschell menar att Peters såg en möjlighet att med tiden bli guvernör i kolonin, och att han i den förhoppningen anlände till Östafrika i juni 1891.⁵⁰

2.2 Incidenten vid Kilimanjaro

Peters var inte den ende guvernörskandidaten i Tyska Östafrika. Emin Pascha, numera i tysk tjänst, och Hermann Wissmann, som slagit ner ett uppror i kolonin, traktade efter samma post. Emin Paschas judiska bakgrund och främmande förbindelser gjorde honom suspekt i konservativa cirklar. Wissmanns meriter förtjänade sin belöning, men han var oerfaren i förvaltning och det ryktades att han var morfinist. Rikskanslern Leo von Caprivi valde istället Kameruns erfarne guvernör Julius von Soden. För att kompensera förlorarna och ordna med kolonins förvaltning inrättades ett kommissariesystem för de tre, därav titeln *Reichskommissare zur Verfügung des Gouverneurs von Ostafrika*. Från första början var relationen mellan guvernören och Peters ansträngd. Den sk Zelewski-katastrofen, ett bakhåll där tyskarna förlorade tio européer och ett stort antal afrikanska soldater och bärare, hade bekräftat von Sodens uppfattning om nödvändigheten av en försiktig militär strategi. Peters, som inte varit delaktig i Zelewski-katastrofen, skyllde nederlaget på dåligt ledarskap och organisation. Dessutom såg han byggandet av en järnväg eller en expedition till masairegionen som sin lott, en föreställning som guvernör von Soden punkterade genom att placera honom långt in i landet vid en liten station nedanför Kilimanjaro. Peters hotade att begära avsked men gav till sist med sig.⁵¹

Som stationschef vid Kilimanjaro avvek Peters från tidigare praxis. De få européerna i området hade stått på god fot med varandra, men Peters odlade inte samma kollegiala samarbete. Därför hade stationen inte tillgång till de europeiska missionärernas kunskap om land och folk. Under den nya regimen blev stationen indragen i lokala fejder. Efter att två afrikaner som tillfälligtvis fungerat som Peters budbärare påstods ha blivit mördade lät

---

⁵⁰ Krätschell 1959, 53-54.

⁵¹ Reuss 1981, 114-117.

Peters attackera grannstammarna Chagga och Warombo.⁵² Några månader efter sin ankomst dömde Peters och hans medarbetare Jahnke och Pechmann dessutom två personer till döden genom hängning. Den 19 oktober 1891 dömdes tjänaren Mabruk till döden. Efter ett nattligt inbrott i förrådet, som också var tjänarinnornas sovrums, hade Mabruk blivit ertappad med cigaretter som tillhörde Peters. Eftersom Peters inte hade skänkt cigaretterna åt Mabruk antogs denne ha stulit dem. Mabruk sades också ha haft sexuell umgänge med tjänsteflickan Jagodjo.⁵³ Dödsstraffet motiverades med Mabrucks nattliga inbrott och grova brott mot förtroende som, om det upprepades, skulle ha hotat de vita till livet.⁵⁴

Några veckor senare flydde några kvinnor, bland dem den unga Jagodjo, från stationen och tog sin tillflykt till Rombos hövding Malamia. Tyskarna vid stationen betraktade kvinnorna som gåvor till dem av lokala hövdingar och behandlade dem följaktligen som prostituerade. Tyskarna bestämde sig för att fånga in kvinnorna, och efter att de bränt ner Malamias hyddor lämnade hövdingen över kvinnorna åt tyskarna som därefter lät prygla rymlingarna blodiga. Peters dömde sedan Jagodjo till sex månaders straffarbete för spioneri och förräderi. Trots att kvinnorna hotades med dödsstraff för flykt rymde Jagodjo igen, men marangufolkets hövding Marealle, som hon rymt till, återlämnade henne åt tyskarna.⁵⁵ Den 5 januari 1892 dömde stationschefen och hans bisittare Jagodjo till döden. Detta dödsstraff motiverades med hennes konspiration mot Kilimanjarostationens säkerhet och mot tyskarnas liv och med upprepad desertering, den andra gången som kedjefånge, och med att Jagodjo också förlett andra till desertering.⁵⁶

Efter avrättningen av Jagodjo lät Peters, som fruktade ett anfall av Warombo, bygga en galge framför stationen som en varning åt grannstammarna. Han skrev till den brittiske missionären Baxter vid Church Missionary Society att han hade för avsikt att be om militära förstärkningar för att utplåna fienderna och skapa fred i Kilimanjarodistriktet.

---

⁵² Perras 2004, 193-194.

⁵³ Perras 2004, 197.

⁵⁴ Schnepfen 2002, 871.

⁵⁵ Perras 2004, 198.

⁵⁶ Schnepfen 2002, 871

Detta blev aldrig verklighet då han blev utnämnd till delegat i den kommission som skulle definiera gränsdragningen mellan tyska och brittiska Östafrika. Två månader senare meddelade han guvernör von Soden att han inte hade för avsikt att återvända till sin förra ställning.⁵⁷ Innan Peters lämnade det östafrikanska inlandet fick både han och guvernör von Soden brev av den anglikanske biskopen Smythies, som berättade att han hade hört att Peters avrättat en svart pojke och en svart konkubin på grund av att de haft könsumgänge. Peters svarade genast att han kunde försäkra att han inte låtit hänga vare sig en man eller en kvinna vid Kilimanjaro på grund av en sådan orsak. Smythies nöjde sig inte med svaret, då hans uppgifter kom från Peters eget folk. I april 1892 meddelade guvernör von Soden biskop Smythies att han skulle låta undersöka saken. Senare meddelade guvernören rikskansler von Caprivi att Peters underlåtit att berätta om avrättningarna i sina rapporter till guvernören, och bad att en officiell undersökning skulle inledas mot Peters.⁵⁸

Guvernör von Soden trodde inte på Peters när han försökte förklara avrättningarna med det kritiska läget vid Kilimanjaro. Peters hade själv förorsakat det läget med sitt ”drakoniska regemente och vilda leverne med kvinnor”. Trots försöken att ge handlingarna en rättslig inramning handlade det enligt guvernören om personlig hämnd och råhet. Rikskanslern instruerade dock kolonialavdelningens direktör Kayser att låta saken vara av politiska orsaker, guvernörens berättelse skulle bara tas till kännedom. Kolonialavdelningen svarade von Soden att samtliga europeiska vittnen hade bestyrkt Peters förklaring. I december 1892 skrev von Soden till rikskanslern att saken var lätt att bedöma om man bortsåg från juridiskt nonsens, och han betackade sig för att framledes ha sådana herrar som underlydande eller medarbetare. Julius von Soden lämnade Afrika och kolonialtjänsten 1893, eventuellt i protest.⁵⁹

I slutet av år 1892 reste Carl Peters till Berlin för att aldrig mer återvända till Kilimanjaro. Han fortsatte arbetet i gränskommissionen och blev klar med uppdraget sommaren 1893, då länderna undertecknade ett gränsavtal. Därefter semestrade han flera månader i Förenta

---

⁵⁷ Reuss 1981, 118.

⁵⁸ Schnepfen 2002, 872.

⁵⁹ Schnepfen 2002, 872-873.

staterna. I december 1893 tog han emot kolonialavdelningens uppdrag att skriva en bok om sina upplevelser i Östafrika, och verket *Das Deutsch-Ostafrikanische Schutzgebiet* blev klart år 1895.⁶⁰ Regeringen stod fortfarande inför problemet med vad man skulle göra av Peters. När kolonialavdelningens chef förordade en orden åt honom var personalavdelningen av annan åsikt. På grund av historien med hängningarna skulle en utmärkelse inte se bra ut. Regeringen önskade också att utan att kompromettera sig själva ge Peters en ståndsmässig ställning. Peters blev igen utnämnd till rikskommissarie till guvernörens förfogande, en tjänst som inte innebar konkreta uppgifter i kolonin.⁶¹

Peters namn dök upp när riksdagen i mars 1895 diskuterade förvaltningen av Tyska Östafrika. Ledamoten Eugen Richter ifrågasatte det kloka i att ha Wissmann och Peters som guvernörskandidater. Socialdemokraten Georg von Vollmar tog upp övergrepp och våldsamheter som skulle ha skett under den tyska Emin Pascha-expeditionen. Ledamoten berättade också att det gick rykten om att liknande saker hänt vid Kilimanjaro, och hänvisade till hängningarna. Vollmar uppfordrade regeringen att antingen bestraffa eller rentvå den misstänkte, som inte nämndes vid namn. Samtidigt skrev konstnären Wilhelm Kuhnert, som varit vittne till händelserna vid Kilimanjaro, till utrikesministeriet. Han uttryckte sin bestörtning över att regeringen ville ge Peters en hög ställning inom kolonialtjänsten. Kuhnert berättade att den militäre befälhavaren vid Kilimanjaro, löjtnant Bronsart von Schellendorf, hade motsatt sig avrättningen av Mabruk. I förhör berättade Kuhnert och von Schellendorf att Peters sagt att en afrikansk hövding också skulle låta hänga en yngling som bröt sig in till hans kvinnor, och att en sådan fräckhet förtjänade döden. Peters bestred vittnenas utsagor, han kom inte ihåg dessa uttalanden och de var inte avgörande för dödsdomarna.⁶² Peters medgav dock att Jagodjo varit en slags prostituerad vid stationen och erkände en sexuell förbindelse med henne.⁶³

Under tiden fortgick regeringens och Peters förhandlingar om en lämplig uppgift. En placering inom konsulärtjänsten mötte massivt motstånd i utrikesministeriet. Samtidigt

---

⁶⁰ Reuss 1981, 120.

⁶¹ Schneppen 2002, 874.

⁶² Schneppen 2002, 874.

⁶³ Reuss 1981, 125.

måste regeringen räkna med Peters politiska vänner. En hedersam förflyttning från hemlandet till något ställe som inte stod i händelsernas centrum var lösningen. I maj 1895 erbjöd rikskanslern Peters ställning som *Landeshauptmann* vid Tanganyikasjön. Efter en utdragen brevväxling, där Peters ställde krav på oavhängighet medan rikskansler Hohenlohe höll fast vid ett mandat underordnat guvernören, avböjde Peters tjänsten. Eftersom Peters ändå ställde sig till förfogande för andra uppgifter försatte regeringen honom i disposition. Han skulle erhålla tre fjärdedels lön utan arbetsplikt. Beträffande Kilimanjarohistorien antecknade rikskanslern att Peters tagit till överdrivet hårda åtgärder. Ett disciplinärt ingripande var inte önskvärt då Peters motiverat sitt handlande med hotande fara, ett påstående som inte gick att kontrollera. Dessutom borde man undvika den skandal som hotade om kolonins grundare utsattes för hårda disciplinära åtgärder. Peters kände sig rehabiliterad av regeringens erbjudande, även om det inte motsvarade hans ambitioner. Regeringen trodde sig ha avslutat hela diskussionen och lugnat ner Peters.⁶⁴

Allt hopp om att undvika skandal gick om intet den 13 mars 1896 när en tre dagar lång debatt om kolonialtjänstemäns överträdelser blossade upp i riksdagen. Flera talare hänvisade till de tidigare skandalerna kring kolonialtjänstemännen Leist och Wehlan.⁶⁵ Socialdemokraternas ordförande August Bebel läste högt ur Carl Peters bok om Emin Pascha-expeditionen och demonstrerade expeditionsledarens brutalitet med dennes egna ord. Bebel berättade dessutom att det fanns bevis för att Peters 1891 hade avrättat infödingsflickan Jagodjo och hennes älskare, och att han försvarat sitt handlande med att hon var hans fru enligt afrikansk rätt och att hon enligt afrikansk sed kunde avrättas för äktenskapsbrott. Bebel stödde sin version av händelsen på det så kallade Tuckerbrevet, ett brev där Peters påstods ha motiverat avrättningarna på detta sätt för den engelske missionärsbiskopen Alfred Tucker.⁶⁶ Bebels anklagelser publicerades i alla tidningar, och hans tal var ett allmänt samtalsämne. De tidigare nämnda historierna kring Leist och Wehlan gav trovärdighet åt August Bebels anklagelser mot Peters.⁶⁷ Underhållningsbranschen var snabb att snappa upp aktuella teman. *Berliner Tageblatt*

---

⁶⁴ Schnepfen 2002, 875.

⁶⁵ Bösch 2009, 278.

⁶⁶ Winfield 1972, 352.

⁶⁷ Bösch 2009, 279-280.

meddelade att en dramatiker redan skrev på en sensationspjäs som skulle heta ”Den hängda bruden”.⁶⁸

I riksdagen läste kolonialavdelningens direktör Paul Kayser upp Peters erkännande om att Jagodjo varit tyskarnas konkubin, men försvarade honom i övrigt under den första dagens debatt. Avrättningen av de två svarta vid Kilimanjaro hade varit allmänt känd i flera år, men den sexuella ingrediensen var en nyhet för de flesta riksdagsledamöterna. Ledamöternas reaktion berodde delvis, men inte helt, på deras partitillhörighet och inställning till kolonialismen. Den frikonservativa partiledaren greve Armin von Muskau blev Peters talesman i riksdagen. Socialdemokraterna och de frisinna, som var konsekventa kritiker av kolonialismen, var eniga i att fördöma honom, så även det katolska Centrumpartiet som stödde kolonialpolitiken på villkor att den var human och främjade kristendomens utbredning. Det konservativa partiet försvarade Peters och nationalliberalerna var mer eller mindre neutrala. Paul Kayser sammanträdde med rikskanslern redan samma kväll och de beslöt tydligen att det inte var opportunt för regeringen att gå emot stormen i riksdagen. Nästa dag övergav Kayser Peters och öppnade för en ny officiell undersökning.⁶⁹ Den 21 september 1896 bestämde rikskansler Hohenlohe att ett formellt disciplinärt förfarande skulle inledas mot doktor Peters.⁷⁰

2.3 Kolonialtjänstemän och den disciplinära rätten

I och med kejsar Wilhelm I:s skyddsbrev (*Schutzbrief*) i februari 1885 blev Tyska Östafrika ett så kallat skyddsområde (*Schutzgebiet*). Termen, som var en översättning av ordet protektorat, syftade på att tyska handelsmän och deras intressen i området åtnjöt rikets beskydd.⁷¹ Kolonialtjänstemännen lydde dels under den allmänna rikstjänstemannalagen (*Reichsbeamten-gesetz*). Lagen om skyddsområden (*Schutzgebietsgesetz*) av den 17 april 1886 gav dessutom tjänstemännen i skyddsområdena en specialstatus som avvek från övriga tjänstemäns. Deras befogenhet utgick från kejsaren som var innehavare av den så

---

⁶⁸ Groth 1989, 7.

⁶⁹ Winfield 1972, 353.

⁷⁰ Schnepfen 2002, 879.

⁷¹ Zurstrassen 2008, 11.

kallade skyddsmakten.⁷² Lagen definierade kolonialtjänstemännen som tjänstemän anställda för tjänsteutövning i ett skyddsområde. Personer som arbetade med koloniala frågor i hemlandet var inte kolonialtjänstemän i lagens mening, och det var inte heller postens, telegrafväsendets eller *Reichsmarineamts* personal även om den var stationerad i ett skyddsområde. Det disciplinära regelverket gällde bara personer som var kolonialtjänstemän i denna snävare bemärkelse.⁷³

Kolonialtjänstemännen var enligt deras uppdragsgivare bärare av europeisk kultur. De uppmanades att avstå från obefogad hårdhet och förhålla sig fredligt gentemot infödingarna. Dessutom förväntades de föra ett sedesamt leverne som kolonialtjänstemän.⁷⁴ Förutsättningen för att ett disciplinärt förfarande skulle inledas var en pliktförsummelse, som inte nödvändigtvis måste vara en straffbar eller skadeståndspliktig handling. Rikstjänstemannalagen gav inga exempel på olika tänkbara försummelser eller otillåtna handlingar, utan nöjde sig med att ange försummelse som en allmän förutsättning och beskrev påföljderna noggrannare.⁷⁵

Ordningsstraffen var tillrättavisning, varning och böter. Målet med dem var att återkalla tjänstemannen till ordningen och till en mera samvetsgrann tjänsteutövning. Enligt kolonialtjänstemannalagen kunde förmän på alla nivåer ge sina underlydande tillrättavisningar och varningar. Böter kunde som disciplinStraff utdömas av kolonialavdelningen. På grund av de långa avstånden mellan centralförvaltning och skyddsområdena hade också guvernören rätt att döma ut böter. Avlönade tjänstemän kunde dömas att böta ett belopp som motsvarade högst en månadslön, medan oavlönade tjänstemän kunde dömas att plikta högst nittio mark.

Det strängaste disciplinStraff som staten förfogade över var avsked ur tjänsten. Detta straff syftade till att rensa förvaltningen från olämpliga eller ovärdiga element, antingen genom att helt avlägsna personen ur tjänsten eller att förflytta honom från den tjänst där han begått

---

⁷² Zurstrassen 2008, 35.

⁷³ Hildebrandt 1915, 26-27.

⁷⁴ Geller 1911, 23-24.

⁷⁵ Hildebrandt 1915, 31.

försummelsen. Avsked medförde förlust av titel och i regel förlust av pensionsanspråk. Avsked förutsatte att saken avgjorts i ett formellt disciplinförfarande. Valet av straff berodde på förbrytelsens grovhet och art. Beträffande undersökning och bestraffning av försummelser fanns ingen preskriptionstid.⁷⁶

Disciplinförfarandet började med en förundersökning, för vilken förvaltningen mestadels tog aktiva kolonialtjänstemän till hjälp, vilket på grund av tjänstemännens ringa antal kunde leda till brister i förundersökningens objektivitet.⁷⁷ Därefter beslöt kolonialförvaltningen att avsluta förfarandet om tjänstemannen visats vara oskyldig eller om fakta inte räckte till för fortsatt behandling. I annat fall gick ärendet vidare till muntlig förhandling inför en specialdomstol (*Disziplinarkammer für die Schutzgebiete*), där åklagarmyndigheten förde statens talan och den anklagade kunde biträdas av en advokat. Båda parter kunde besvära sig över domen till *Disziplinarhof für die Schutzgebiete*, som var andra och högsta instans. Även där fördes en muntlig förhandling. Denna domstols avgörande var slutgiltigt och därefter kunde bara en kejserlig benådning fria den dömde från påföljder. Den som befunnits skyldig dömdes också att helt eller delvis betala rättegångskostnaderna.⁷⁸ De här domstolarna skulle vara sammansatta av både yrkesdomare och ledamöter med personlig erfarenhet av förhållandena i kolonierna för att garantera den nödvändiga sakkunskapen.⁷⁹

Den i föregående kapitel nämnda lagen om skyddsområden (*Schutzgebietsgesetz*) av den 17 april 1886 låg till grund för all kolonialrätt och därmed också för kolonialstraffrätten. De infödda i skyddsområdena lydde under det tyska rikets straffrätt endast om kejsaren bestämt detta genom förordning. Till en början var definitionen av "inföding" oklar. Guvernörerna i de afrikanska skyddsområdena bemyndigades genom förordning 1888 och 1891 att ge riktlinjer för detta, men använde sig inte av möjligheten. I avsaknad av en juridisk definition var den rådande tolkningen att rikstillhöriga och de som tillhörde andra

---

⁷⁶ Hildebrandt 1915, 30-36.

⁷⁷ Zurstrassen 2008, 129.

⁷⁸ Hildebrandt 1915, 40-48 och 51.

⁷⁹ Hildebrandt 1915, 38-39.

civiliserade stater inte lydde under samma straffrättsliga regim som infödingarna, medan däremot indier och araber hade samma ställning som infödingar.⁸⁰

I Berlin ansåg kolonialavdelningen att straffrättsligt förfarande och stränghetsgrad i skyddsområdena borde närma sig lagstiftningen i Tyskland.⁸¹ De rättsliga ramarna för bestraffning av infödingar i Tyska Östafrika och andra skyddsområden var ändå oreglerade ända till den 22 april 1896. Med rikskanslerns förordning (*Verfügung über die Ausübung der Strafgerichtsbarkeit und der Disziplinargewalt gegenüber Eingeborenen*) av den 22 april 1896 skulle detta rättsliga vakuum fyllas ut.⁸² Enligt förordningen var bestraffningarna kroppsstraff, böter, fängelse med hårt straffarbete, fängelse i kedjor eller dödsstraff. Det sistnämnda var inte tillåtet för kvinnor, araber eller indier. Böter på över 300 mark, mer än 6 månaders fängelse och dödsstraff förutsatte bekräftelse av guvernören, i Tyska Östafrika var det chefsdomaren som godkände bötes- och fängelsestraffen.⁸³ Tjänstemannen Carl Peters egen rättsskipning vid Kilimanjaro år 1891 - 1892 skedde således i frånvaro av regler för bestraffning av infödingar.

Vid sidan av debatten om prygelstraff var sexualitet och kärlek mellan tyska män och afrikanska kvinnor ett av de problem som avhandlades i den offentliga diskussionen om koloniala frågor. Vetskapen om vissa kolonialisters utsvävande privatliv var ägnad att leda till politisk skandal eftersom det kränkte den rådande sexualmoralen i riket. Avvikelsen från hemlandets normer motiverades med att den koloniala tjänsten var en övergående period i livet och att avsaknaden av vita kvinnor i kolonierna inte gav något alternativ. Kolonialtjänstemännen fick flankstöd av läkare som hävdade att den tropiska miljön ledde till en större sexuell känslighet hos männen.⁸⁴

En del tjänstemän och handelsmän gifte sig med lokala kvinnor enligt afrikansk sed. I den inledande fasen av kolonisation tolererades blandäktenskap av politiska skäl, eftersom det

---

⁸⁰ Schröder 1997, 25-26.

⁸¹ Schröder 1997, 28-29.

⁸² Zurstrassen 2008, 167

⁸³ Stoecker 1986, 206.

⁸⁴ Zurstrassen 2008, 78.

kunde vara opportunt att få tillgång till den lokala eliten genom giftermål.⁸⁵ Oavsett förhållandenas natur måste de tyska männen kulturellt och socialt utåt upprätthålla sin distans till afrikansk kultur. Man fruktade att de vita skulle assimileras i det afrikanska samhället, "*verkaffern*", vilket skulle medföra att de förlorade sitt anspråk på herraväldet.⁸⁶ Både kolonialtjänstemäns utövning av våld och deras brott mot hemlandets sexualmoral var föremål för angivelser. Angivarna var ofta konkurrerande intrigmakare, även om det var missionärer som gav offentlighet åt ett flertal kolonialskandaler.⁸⁷

---

⁸⁵ Zurstrassen 2008, 78-80.

⁸⁶ Zurstrassen 2008, 81-82.

⁸⁷ Zurstrassen 2008, 84.

3. Rättsprocessen i första instans

3.1 Allmänt

Månaderna som föregick processen var traumatiska för Peters. Han såg sig tvungen att avgå som ordförande för Deutsche Kolonialgesellschafts lokalavdelning i Berlin, och han lade ner all sin energi på att förbereda sitt försvar.⁸⁸ Under tiden ökade trycket på Paul Kayser, som blev en måltavla för offentlig debatt och kritik då Peters och hans sympatisörer försökte misskreditera kolonialförvaltningen. Peters trodde att om Kayser och kanske till och med rikskanslern föll skulle det vända allt till hans fördel. En del av tidningarna kritiserade Kayser's mediokra försvar av tjänstemannen Peters, andra frågade varför åtgärder inte vidtagits tidigare om förvaltningen känt till incidenterna. Kayser, som med sin judiska bakgrund även såg ett antisemitiskt motiv i kritiken, led av sömnlöshet och darrningar. Han bad om avsked istället för att vänta på ett entledigande och retirerade till en chefsdomartjänst i Leipzig. Paul Kayser's avgång var det pris som regeringen betalade för att återfå högerpartiernas förtroende.⁸⁹

Peters såg några försvunna och öppnade brev som tecken på att hans korrespondens stod under bevakning. I december 1896 lät han sända efter en kista innehållande dokument som behövdes för hans försvar. Två dagar senare meddelades att den försäkrade kistan som anförtrotts riksposten hade försvunnit spårlöst på en järnvägsstation i Berlin. Några dagar därefter påträffades kistan uppbruten på en gård vid Wilhelmstrasse, och bland annat privatkorrespondensen med Paul Kayser hade försvunnit. Peters kunde inte peka ut den skyldige men var övertygad om att det var någon som hade ett fientligt intresse mot honom i den kommande rättegången. I Tyskland hånade man de skandalösa avslöjandena i den franska Dreyfusaffären. Peters frågade om det var anständigare att stjäla dokument av den anklagade än att använda fabricerade dokument emot honom?⁹⁰

---

⁸⁸ Reuss 1981, 138.

⁸⁹ Perras 2004, 226-227.

⁹⁰ Peters 1899, 36-37.

Undersökningen mot Peters fortsatte till slutet av 1896. När den kejserliga koloniala disciplinärdomstolen i första instans (*Kaiserlicher Disciplinarkammer für die Schutzgebiete*) sammanträdde den 14 april 1897 var rättssalen i Potsdam fullsatt. Den anklagade var närvarande, biträdd av advokaterna Koffka och Gundlach. Åklagaren Hellwig som förde utrikesministeriets talan redogjorde i detalj för Kilimanjaroincidenten. Åklagaren betraktade båda avrättningarna som missbruk av tjänsteställning.⁹¹ Peters anklagades dessutom för att ha brutit mot tjänsteansvaret genom krigsföring mot hövdingen Malamia, piskningen av tre kvinnor inklusive den nämnda Jagodjo, genom att ha gett guvernören en osanningsenlig redogörelse för dessa händelser och för att ha gjort ovärdiga yttranden om avrättningarna.⁹²

Rättens ordförande Groschuff underkände flera av de bevis och vittnen som försvaret hade åberopat. Försvaret hade velat kalla en bildhuggare Franke som vittne till att åklagarens nyckelvittne, löjtnant Bronsart von Schellendorf, inte var en sanningens man. Dessutom åberopade försvaret en rad dokument ur Peters korrespondens som bevis för att stationen vid Kilimanjaro varit hotad. Man ville höra major von Wissmann och afrikaresenären Fritz Langheld som sakkunniga om att avrättningarna av Mabruk och Jagodjo varit nödvändiga, och ett par motvittnen till åklagarens vittne Baumann, österrikisk konsul i Zanzibar. Enligt rätten var det oväsentligt för skuldfrågan om stationen varit hotad, dessutom var det ostridigt att detta var Peters uppfattning. Det var onödigt att höra de nämnda sakkunniga eftersom dessa inte själva hade upplevt förhållandena vid Kilimanjaro.⁹³

Beträffande Mabruks död var åklagarens främsta argument att den sexuella faktorn, det vill säga Mabruks samröre med Jagodjo, var det avgörande motivet för avrättningen. En hel dag kunde allmänheten följa med åklagarens och försvarets plädering och hörande av vittnen. Klockan åtta på kvällen drog sig rätten tillbaka för överläggning, och två timmar senare lästes domen upp.⁹⁴

---

⁹¹ Schnepfen 2002, 879.

⁹² Perras 2004, 228.

⁹³ Rosenthal 1907, 7-9.

⁹⁴ Perras 2004, 228-229.

Den anklagade befanns skyldig till tjänstebrott och bestraffades med avsättning från tjänsten. Peters ålades också att ersätta rättegångskostnaderna till den del han befunnits skyldig. Domstolen fann att hängningen av Mabruk var ett tjänstebrott, och Peters befanns också skyldig till falsk utsaga. Däremot friades han från anklagelserna som gällde angreppet på Malamia, piskningen av de flyende kvinnorna, hållande av Jagodjo i kedjor och dödandet av densamma. Reuss och Perras finner det ironiskt att domstolen friade Peters uttryckligen på den punkt som hade lett till skandalen i riksdagen.⁹⁵ Detta håller streck om man tolkar skandalen som en debatt om Jagodjos öde med Mabruk som bifigur. Utan tvivel var den ungefär adertonåriga Jagodjos roll pinsammare och känsligare med tanke på allmänhetens moraluppfattning och pressens reaktion.

3.2 Avrättningen av Mabruk

Enligt motiveringarna stod alla civila färgade vid Kilimanjarostationen under Peters disciplinära befäl och han hade också befogenhet att bruka dödsstraffet. När han dömde Mabruk var han inte bunden av något visst formulär, och det saknade betydelse att Peters hävdade att han hållit någon form av krigsrätt. Detta stämmer överens med att det saknades juridiska regler för bestraffning av infödingar vid denna tidpunkt. Däremot ansågs det graverande att Peters bisittare vid domslutet, Pechmann och Jancke, var hans privatanställda medan övriga närvarande européer hade nekat att delta i rättegången. Den militära befälhavaren löjtnant Bronsart von Schellendorf, som skulle ha varit en självklar bisittare, hade nekat därför att han ansåg att dödsstraffet var onödigt. Istället för den nämnda officeren anförtrorde Peters avrättningen åt sanitären Wiest, som inte stod direkt under Peters befäl. Därmed var Peters ansvarig för avrättningen av Mabruk.

Enligt domstolen var det trovärdigt att Peters misstänkte Mabruk för inbrottet i förrådet. Däremot berättigade inbrottet inte dödsstraffet, oberoende av om motivet för inbrottet var stöld eller att komma åt de kvinnor som sov i förrådet. Ett dylikt inbrott kunde inte äventyra stationens säkerhet. Den anklagade hade hotat med dödsstraff för den som kunde bindas vid inbrottet, såvida denne inte dessförinnan erkände frivilligt. Domstolen konstaterade att

---

⁹⁵ Reuss 1981, 139; Perras 2004, 228.

detta hot var förkastligt och inte ett civiliserat straffrättsligt förfarande. Om den anklagade hade verkställt dödsstraffet därför att han hotat med ett sådant skulle han bestraffas för detta lättfärdiga hot. Mabruk hade inte brutit mot Peters förtroende på något annat sätt och det saknades bevis för att inbrottet skulle ha hotat de vita till livet.

Peters hade i förhör medgett att han såg det som speciellt graverande att Mabruk beblandat sig med en av kvinnorna, även om Peters i ett annat sammanhang hävdade att den sexuella förbindelsen hade en underordnad betydelse för dödsdomen mot Mabruk. Domstolen fann på basen av vittnesmål att det senare påståendet var oriktigt. Även om den sexuella förbindelsen var ett grovt brott mot Peters förtroende så kunde den inte rättfärdiga dödsstraffet. Det var inte uppenbart att förbindelsen äventyrade de vitas liv, och Peters hade inte ens påstått att han skulle ha fruktat för sitt eget liv. Mabruk hade heller ingen kontakt med de omgivande folkstammarna och han tillhörde inte dessa. Mabrucks handlande hade inget att göra med hotet från grannstammarna som den anklagade hänvisat till, och kunde inte rättfärdiga dödandet.

Domstolen trodde på att Peters själv trott sig handla inom ramen för sin rätt och plikt. Hans uppfattning berodde dock på underlåtenheten att omsorgsfullt överväga saken och på hans brist på självbehärskning. Ifall en förlust av anseende påverkade stationens säkerhet och om denna förlust berodde på att Peters inte verkställde sitt hot, så vore detta hot mot stationen hans eget fel som ingalunda rättfärdigade dödsstraffet. Då skyddstruppens befälhavare löjtnant von Schellendorf, som var ansvarig för stationens säkerhet, motsatte sig dödsstraff för Mabruk borde detta ha fått den anklagade att ompröva sin ståndpunkt.

Istället avfärdade Peters alla betänkligheter med uttalandet att en negerhövding skulle ha valt dödsstraffet i ett motsvarande fall. Enligt domstolen kunde detta omöjligen godkännas som rättesnöre för tyska tjänstemän. Domstolen ansåg att Peters avfärdande av löjtnant von Schellendorfs avvikande åsikt berodde på Mabrucks sexuella relation med de kvinnor som var européernas tjänarinnor. Enligt domstolen stödde flera vittnesmål och den anklagades egen utsaga uppfattning att den sexuella relationen sårade Peters personligen och ledde honom att ta till detta hårda straff. Den anklagades motvilja mot denna sorts gemenskap

med färgade framgick så klart ur vittnesmålen att det var utom tvivel att detta väsentligen medverkat till straffet. Enligt domstolen fick personliga skäl inte spela någon roll vid straffrättsligt förfarande, och det gick inte an att använda de maktmedel som anförtrotts honom i tjänsten för privata ändamål.

Samtiden jämförde Peters med skandalerna kring Leist och Wehlan som allmänheten hade i färskt minne. Juristen Alwin Wehlan i Kamerun hade hållit tingsdagar där han dömde ut straff enligt egen prövning. En man som anklagades för att behandla sin fru illa dömdes till femtio piskrapp utan bevisupptagning eller vittnesförhör. En annan svart man, August Bell, beskylldes för att ha stulit ett armbandsur. Han ställdes inför alternativen att erkänna eller slita femtio piskrapp, vilket blev följden då han nekade till skuld. När han sedan erkände blev han dömd till sex års fängelse, hundra mark i böter och till att slita femton rapp varje månad. I ett annat fall förmodade Wehlan själv att hans tjänare hade stulit hans cigarrer och dömde ut tjugo rapp på grund av blotta misstanken.⁹⁶

Däremot hade domstolen inte övertygats om Peters skuld gällande angreppet på Malamia, piskningen av de flyende kvinnorna, hållandet av Jagodjo i kedjor och avrättningen av Jagodjo. Vid bedömningen av dessa åtalpunkter beaktade domstolen de förhållanden i vilka kvinnorna befann sig. Enligt domstolen kunde Peters med tanke på afrikanska förhållanden inte klandras för att ha tagit emot och nyttjat kvinnorna. Kvinnorna lydde liksom expeditionens övriga svarta under Peters disciplinära auktoritet. Därför var det berättigat att kvarhålla kvinnorna vid stationen, att återföra dem dit i fall av rymning och att bestraffa dem.⁹⁷

I ett jämförbart fall i Kamerun hade kanslern Heinrich Leist anklagats för att hålla kvinnor fångna och utnyttja dem sexuellt. Han försvarade sig med att det var kutym att hyra kvinnor i Afrika eftersom där, till skillnad från i Europa, inte fanns några prostituerade. Till och med i domstolen medgav han att han utnyttjat ”pantkvinnor” som givits som säkerhet av deras män och förklarade det med klimatet, kulturella skillnader och med att alla européer

---

⁹⁶ Schröder 1997, 37-38.

⁹⁷ Disziplinarkammer, 46.

skulle göra likadant. Domstolen som avgjorde Leists fall accepterade dessa argument med slutsatsen att det var osannolikt att kvinnorna hade protesterat mot behandlingen, då skam och ära kring privatlivet var något okänt för dem och det inte var kutym att neka då betalning hade skett.⁹⁸

3.3 Avrättningen av Jagodjo

Enligt domstolen uppkom striden med Malamia på grund av att denne vägrade lämna ut de tre kvinnor som rymt från expeditionen och flytt till honom. Domstolen tror däremot inte på Peters då han påstod sig ha krigat med Malamia därför att denne inte lämnat ut Mabruk. Peters slöt enligt domstolen fred med Malamia efter att denne returnerat de tre kvinnorna, utan att kräva att också Mabruk utlämnas. Den anklagade kunde inte klandras för att ha hamnat i konflikt med Malamia när han sökte efter de flyende kvinnorna och svarade på dennes utmaningar med angrepp. Han måste hålla ihop sin expedition, som även kvinnorna tillhörde, och kunde frukta att en utebliven förföljelse av flyktingarna skulle försvaga hans anseende bland expeditionens svarta och bland de lokala infödingarna.

Enligt domstolen hade Peters rätt att straffa kvinnorna, och endast bestraffningsmetoden kunde ifrågasättas. Prygelstraff mot kvinnor och kedjefångenskap var enligt domstolens uppfattning i allmänhet tillåtet i Östafrika. Domstolen noterade att prygelstraffet hade verkställts med stränghet, men det kunde inte fastställas att den anklagade skulle ha överskridit gränsen för det tillåtna. Som bekant saknades lagstiftning om bestraffning av infödingar vid gärningstidpunkten.

Heinrich Leist i Kamerun provocerade år 1893 fram ett uppror bland afrikanska polissoldater som i likhet med deras fruar var friköpta slavar. Leist hade skickat en del av kvinnorna för att arbeta på kaffeplantagen. Några av dem återvände tidigt från arbetet för att laga mat. Detta gjorde kanslern så rasande att han befallde att de skulle pryglas för att de arbetat för litet. Medan soldaterna samlades runtomkring fick minst 20 - 25 kvinnor tio rapp vardera med en flodhästpiska. Förnedringen av fruarna var droppen som fick de hårt

---

⁹⁸ Bösch 2008, 133.

disciplinerade soldaternas bågare att rinna över. Redan samma dag bröt de sig in i ammunitionsförrådet och angrep regeringsbyggnaden. När upproret slogs ned stupade de flesta av de fyrtiosju revolterande männen och de överlevande blev genast avrättade.⁹⁹

Sedan behandlade domstolen avrättningen av Jagodjo. Hennes påstådda konspiration och anstiftan till desertering rättfärdigade överhuvudtaget inte dödsstraffet, eftersom Jagodjo redan bestraffats med piskning och kedjefångenskap och en ny konspiration inte ägt rum på grund av att hon inte kom långt under sitt andra flyktförsök. Däremot kunde det andra flyktförsöket som kedjefånge anses berättiga till dödsstraff. Kedjefångarna vid stationen hade hotats med dödstraff i fall av flykt. I avsaknad av fängelse och då en ständig bevakning inte var möjlig fanns små möjligheter att kvarhålla kedjefångarna vid stationen. Den anklagade kunde därför hota med dödsstraff för rymning, och om hotet om sådan påföljd var berättigat så var den anklagade också berättigad till att verkställa hotet. I annat fall skulle denne ha förlorat sin auktoritet över de svarta.

Domstolen ansåg att dödsdomens berättigande styrks av att Peters bisittare, som var de enda då närvarande européerna förutom sanitären Wiest, ovillkorligen förespråkade dödsstraffet medan Peters till först lutat mot en mildare dom. Domstolen ansåg att den anklagade haft en acceptabel orsak för denna avrättning och att inget personligt motiv eller sexuell relation spelat in.

---

⁹⁹ Schröder 1997, 36-37.

3.4 Falsk rapportering till guvernören

Domstolen ansåg att anklagelsen om falsk utsaga hade bevisats till fullo. Av bevisningen framgick att Peters i sina berättelser för att dölja sanningen hade utlämnat omständigheter eller yttrat osanningar om omständigheterna. I de båda förstnämnda berättelserna har han framfört att konflikten med Malamia uppkom på grund av dennes vägran att utlämna en man som flytt undan Mareale, medan konflikten i själva verket uppkom på grund av vägran att utlämna de tre kvinnorna, som Peters efter Mareales utsaga förmodade var hos Malamia. Enligt domstolen har Peters medvetet tigit om denna omständighet.

Peters har dessutom påstått att de övriga närvarande vita varit överens med honom om domen mot Mabruk, trots att löjtnant von Schellendorf anmält avvikande åsikt och fastän Peters inte tillfrågat de övriga då närvarande vita, konstnären Kuhnert och sanitären Wiest. Peters har uppgett att samtliga européer uttalade sig mot att visa mildhet mot Mabruk, fastän bara Peters egna anställda von Pechmann och Jancke var närvarande och Wiest aldrig blev tillfrågad. Peters har vidare uppgett att båda dödsstraffen verkställdes offentligt och i laga ordning av befälhavaren för den militära truppen von Schellendorf trots att avrättningen av Mabruk skedde på Peters direkta order och utfördes av sanitären Wiest, medan den militäre befälhavaren uttryckligen tagit avstånd från dödsdomen.

Dessa osanna utsagor kunde enligt domstolen förklaras enbart med att den anklagade inte trodde sig kunna rättfärdiggöra sina handlingar genom att berätta sanningen för sin överordnade, guvernören. Tjänstebrottet var inte förkastligt enbart ur moralisk ståndpunkt utan också ägnat att skada förvaltningen å det grövsta.

Skriftlig rapportering var ett av kolonialförvaltningens kontrollinstrument. På 1890-talet fick kolonialtjänstemäns uppsåtligt felaktiga rapportering kritisk uppmärksamhet i riksdagen. Efter koloniseringsfasen försökte förvaltningen stärka den byråkratiska kontrollen, och ett sätt att öka kunskapen om tjänstemännensandel var att kräva dem på allt fler berättelser. För att kunna verifiera rapporteringen fastställdes formella och detaljerade riktlinjer för berättelser och statistik. Denna kontroll konkurrerade med

tjänstemännens, speciellt stations- och distriktschefernas, uppfattning av sig själva som herrar i sitt territorium. I sin egenskap av praktiker med stort lokalt handlingsutrymme kände sig kolonialtjänstemännen överlägsna den teoretiska riksförvaltningen och dess krav. Den skriftliga rapporteringen reducerade erövraren, som var ovillig att känna sig underordnad, till tjänsteman.¹⁰⁰

En vanlig uppfattning var att kolonierna var ett verksamhetsfält för äventyrare och oduglingar, det vill säga för män som i hemlandet gjort sig omöjliga genom indiskretion i tjänsten, oacceptabla kärleksaffärer eller finansiella eskapader. Visserligen drog kolonialtjänsten också till sig personer som stod i konflikt med de normer och värderingar som gällde i riket. Precis som den borgerliga vägen i övrigt byggde beslutet att ge sig in på den här banan på förhoppningar om karriär och andra möjligheter. Nykomlingen ville oftast meritera sig för andra positioner i hemlandet, vilket inte var oförenligt med ett behov att undvika någon situation på hemmaplan. För många erbjöd kolonierna en utväg ur den akademiska arbetslöshetens misär, vilket också Carl Peters noterade.¹⁰¹

Tjänstemännens karriärförhoppningar var ett viktigt socialt disciplineringsinstrument som förvaltningen skickligt använde. Man lät tjänstemännen på fältet erfara att besluten om deras framtida yrkeskarriär fattades i Berlin, och förvaltningen tog sin tid med att ge besked. Detta ledde till stor osäkerhet om framtiden för den anställde, vilket kunde vara psykiskt tungt. Tjänstemännen uppfattade arbetsgivarens beslut som personliga även om det kunde finnas en saklig förklaring till en utebliven befordran. Personalpolitiken gjorde att många ville lämna tjänsten, men chanserna till fast anställning i riksbyråkratin eller näringslivet var dåliga före den nya kolonialtjänstemannalagen 1910. Eftersom personliga kontakter och favörer kunde vara avgörande innehöll korrespondensen med kolonialavdelningen mycket skvaller och omdömen om kolleger, vilket avspeglade den inbördes konkurrensen och försvagade kårandan. Tjänstemännen visste att de framför allt

---

¹⁰⁰ Zurstrassen 2008, 133-140.

¹⁰¹ Zurstrassen 2008, 109-110; Perras 2004, 29, "*German job-hunting*".

måste visa handlingskraft, och med tanke på den korta tjänstgöringsperioden stod de unga männen under ett avsevärt tryck på att demonstrera framgång och resultat.¹⁰²

Diskussionen med den österrikiske konsuln Baumann hade ägt rum utanför tjänsten, men den gällde en tjänsteangelägenhet som väckte oönskad uppmärksamhet, äventyrade Tysklands anseende i utlandet och som gav anledning för Peters att förklara sig. Dessa uttalanden gällde två människors död som var på hans ansvar, och uttalandena var brutala till sin form och innehåll. De var enligt domstolen kännetecknande för hans lättfärdiga sinnelag och ägnade att förbruka den aktning som tjänsten krävde. Däremot har domstolen inte kunnat fastställa de uttalanden som den anklagade skall ha gjort till ingenjörerna Mittelstädt och Hermes i Östafrika (om att Peters låtit hänga en yngling för dennes umgänge med en kvinna).

Domstolen ansåg att dödandet av Mabruk var ett tungt vägande tjänstebrott men att den osanna utsagan till guvernören vägde ännu tyngre eftersom denna var en avsiktlig gärning. Med tanke på förseelsernas antal och grovhet var avsättning från tjänsten det enda lämpliga straffet. De förtjänster som den anklagade hade på grund av hans afrikaforskning kunde inte beaktas i detta sammanhang, eftersom de hänförde sig till tiden före Peters utnämning till rikskommissarie, och dessa meriter utgjorde grunden för dennes utnämning. Enligt domstolen fanns inga förmildrande omständigheter för att hålla den lagstadgade pensionen intakt, då tjänstebrottet var allvarligt och den anklagade hade verkat en kort i tid i kolonialtjänsten.

3.5 Analys och slutsatser

Enligt Reuss uppfattning fann domstolen att Peters grövsta förseelse var att han sänt osanningsenliga rapporter till sina överordnade.¹⁰³ Enligt Schneppen tyder denna felaktiga slutledning på att Reuss endast läst domen i första instans, och i likhet med flera andra forskare var obekant med det slutgiltiga avgörandet.¹⁰⁴ Det stämmer inte att Reuss var

---

¹⁰² Zurstrassen 2008, 111-114.

¹⁰³ Reuss 1981, 139.

¹⁰⁴ Schneppen, 883-884, fotnot 55.

omedveten om den andra domen, Reuss skriver nämligen att *"He appealed the sentence, - -- and in November 1897 his sentence was upheld"*.¹⁰⁵ Reuss har dock fel i att den högre domstolen endast fastställde den tidigare domen utan ändringar.

Reuss bedömning av rapporteringens betydelse är inte grundlös, därför att domen lade en intressant tyngdpunkt på den frågan. Även Bettina Zurstrassen noterar att domstolen i sina motiveringar betonade den falska rapporteringen mer än mordet.¹⁰⁶ Enligt motiveringarna var just denna gärning inte enbart moraliskt förkastlig, utan också ägnad att skada förvaltningen å det grövsta. Dessutom ansåg domstolen att dödandet av Mabruk var ett tungt vägande tjänstebrott, men att den osanna utsagan till guvernören vägde ännu tyngre eftersom denna var en avsiktlig gärning. Enligt Bösch var det lögnen inför guvernören som ledde till avsättning från tjänsten utan pension, då lögnen var avsiktlig.¹⁰⁷ Var då inte avrättningen av Mabruk avsiktlig? Min tolkning är att domarna betraktade försöket att föra guvernören och förvaltningen bakom ljuset beträffande avrättningen som ett allvarligare tjänstebrott än dödandet av en afrikansk yngling.

Enligt Bösch tillerkände domstolen afrikaner endast ett underordnat människovärde. Avrättningen av Mabruk var ett "tjänstebrott" därför att Mabruks inbrott eller sexuella förhållande inte var handlingar som "förtjänade döden". Beträffande avrättningen av Jagodjo och piskning och slående av kvinnor i kedjor hade domstolen inte blivit "övertygad om den anklagades skuld". Som i fallen Leist och Wehlan motiverades frikännandet med hänvisning till afrikansk rätt som antogs förutsätta att kvinnor som man fått som gåva av en hövding inte kunde återlämnas. På samma grund var prygelstraffet legitimt och kvinnornas andra flykt var "ägnad" att rättfärdiga dödsstraffet.¹⁰⁸

Domstolens nonchalant korthuggna formuleringar om afrikanska frågor kan placeras i det teoretiska sammanhang som Edward Saïd kallar orientalism. Orientalismen är enligt Saïd en europeisk ideologi och attityd med vilken författare, filosofer, administratörer och

---

¹⁰⁵ Reuss 1981, 139.

¹⁰⁶ Zurstrassen 2008, 131.

¹⁰⁷ Bösch 2009, 284.

¹⁰⁸ Bösch 2009, 284.

vetenskapsmän hanterat och tolkat främmande kulturer. Orientalismen är en intellektuell auktoritet över Orienten som gör anspråk på att objektivt kunna studera, förstå och förklara den. Termen ”orientalism” hänvisar till de gängse generaliserande benämningarna på dessa exotiska platser (Orienten) och människor (orientaler). Begreppet orientalism kan även tillämpas på Afrika trots att Saïds terminologi för tankarna till den arabisk-muslimska världen. Germanisterna började under inflytande av amerikansk forskning på 1980- och 1990-talen undersöka kolonialismen som kultur. Det fanns ingen koppling mellan tyska orientalisterna och ett nationellt intresse för Orienten före det sena adertonhundratalet. Den tidiga orientalismen i tysk tappning var en nästan uteslutande akademisk företeelse med uttryck i litteratur och konst.¹⁰⁹

Koloniallitteraturen med dess grundare Frieda von Bülow i spetsen var från och med 1880-talet en konstform som befattade sig med verkliga tyska anspråk. Carl Peters har som inspiration för samtida kolonialromaner en anmärkningsvärd och underutforskad plats i denna litteratur.¹¹⁰ Frieda von Bülows hjälte i romanen *Der Konsul* (1891) hade Peters som förebild.¹¹¹ Hennes roman *Ludwig von Rosen* (1892) är tillägnad Carl Peters i hans egenskap av Tyska Östafrikas grundare. I romanerna utvecklade von Bülow ett emancipatoriskt perspektiv som enligt Berman gick ut på att hemlandets patriarkala mans- och kvinnoroller sattes ur spel på neutral och ”jungfrulig” mark i kolonierna. Detta gällde de européer som utgjorde berättelsens subjekt, medan de ointressanta och opålitliga afrikanerna stod i bakgrunden. I *Der Konsul* blir huvudpersonen bekant med en kvinna som kommit till Tyska Östafrika för att upprätta ett sjukhus, vilket Frieda von Bülow i verkliga livet var i färd med när hon och Peters träffades i Zanzibar. I romanen mister hjälten sin ställning i kolonin på ett sätt som påminner om Carl Peters verkliga sorti.¹¹²

Beträffande Jagodjo var det som sades under processens gång och i domens motiveringar mera graverande är själva domslutet, eftersom detaljerna på nytt dokumenterades och avslöjade ett fall av afrikansk tvångsprostitution, precis som i affären Leist. Den upprepade

---

¹⁰⁹ Saïd 2003, 19-20.

¹¹⁰ Berman 1998, 1 och 81.

¹¹¹ Perras 2004, 122 och 181.

¹¹² Berman 1998, 171-178.

publiceringen av Jagodjos öde ledde till stor upprördhet gentemot Peters trots att han friats från den egentliga anklagelsen. Till och med nationalliberala, konservativa och officiösa tidningar vände sig emot sin tidigare kolonialhjärte. *Kreutzzeitung* beklagade att den tyska förhoppningen om kulturmission förbytts i besvikelse genom Leist, Wehlan och Peters. Tidningen såg prygel- och dödsstraff för kvinnor som nödvändiga, men ansåg att konkubinerna och förlusten av Tysklands anseende var en skam. Den nationalliberala pressen såg domen som ett hårt slag mot den koloniala saken och uppfordrade regeringen att framledes ta klagomålen på allvar och inte låta socialdemokratin (SPD) profitera på att saker tystades ner. Polisens spioner noterade att vanligt folk på krogen såg domen som ett nederlag för kolonialisterna och för regeringen. Enligt krogparlamentet borde Peters bestraffas hårt eftersom han, liksom Leist och Wehlan, var en skam för världens mest civiliserade stat och dess bidrag till kulturmissionen.¹¹³

SPD lyckades förvisso dra nytta av den långa raden av skandaler i den wilhelmska offentligheten. Speciellt under 1890-talet förstärkte det partiets attityder gentemot staten och tron på den omedelbart förestående revolutionen. Den socialdemokratiska pressen framställde inrikes angelägenheter som om de vore i ett permanent kristillstånd, och avslöjandet av sensationer som ett bevis på systemets brister. *Die Neue Zeit* deklarerade 1892 att ett förfallet samhälles historia manifesterades i dess skandaler, och fyra år senare att det borgerliga samhällets *Götterdämmerung* var nära.¹¹⁴ Enligt samma tidning var brutaliteten i kolonierna en oundviklig följd av den kapitalistiska imperialismen.¹¹⁵

Det sena adertonhundratalets tjänstemän var de första kolonialerövrarna som utsattes för en omfattande kontroll utövad av pressen och parlamentet. Grundläggande för skandaliseringen av missförhållanden var framväxten av masskommunikation i det tyska riket. Från och med mitten av adertonhundratalet sjönk priset på tidningar betydligt, vilket gjorde dem tillgängliga för mindre bemedlade. Telegraf- och telefonnätet underlättade förmedlingen av nyheter från korrespondent till redaktion. Annonserna utgjorde en ny

---

¹¹³ Bösch 2009, 284-285.

¹¹⁴ Hall 1977, 28.

¹¹⁵ Bösch 2008, 121.

finansieringskälla och den regionala dagstidningen, som ingalunda var opolitisk, uppstod vid sidan av den politiska partipressen. *Reichspressegesetz* från år 1874 bibehöll ordningsstatens inflytande men harmoniserade samtidigt lagstiftningen i hela riket och garanterade tryckfriheten. Tyskarna blev tidningsläsare, och det var inte längre möjligt att göra politik utan pressen och den allmänna opinionen.¹¹⁶

Efter processen kom Peters och hans sympatisörer med invändningar mot domstolens sammansättning. Inte en enda av domstolens ledamöter hade personlig erfarenhet av koloniala frågor, utan alla var domstolsjurister eller förvaltningsmän. Åklagaren Hellwig beskylldes för att ha varit partisk. Advokaten Wilhelm Rosenthal påstod att Hellwig hade försett en känd kritiker av Peters i pressen med komprometterande material.¹¹⁷ Långt senare, år 1903, debatterade pressen påståendet att Hellwig hade iscensatt skandalen för att eliminera Peters som guvernörskandidat.¹¹⁸ Litteraturen berättar inget om att försvaret skulle ha gjort invändningar om dessa missförhållanden under processens gång.

Redan fyra dagar efter avkunnandet av domen lämnade Peters advokater in sitt besvär, och i mitten av maj sökte även åklagaren ändring i domen. Detta var Peters sista chans att rädda sin karriär i Tyskland.¹¹⁹ Han var dock redan i färd med att emigrera till Storbritannien. Sent i april debatterades fallet på nytt i riksdagen, där August Bebel tvingades medge att Tuckerbrevet som han hänvisat till i riksdagen i mars 1896 inte existerade. Bebel hade bett den socialdemokratiska journalisten Eduard Bernstein i London att söka efter brevet, men Peters enda brev till biskop Tucker innehöll inget dylikt erkännande.¹²⁰ Å andra sidan ansåg Bebel att de anklagelser som han framfört med hänvisning till Tuckerbrevet hade bekräftats av domstolen. För Bebel var ärendet ingalunda slutbehandlat i och med domstolens utslag eftersom domen var en administrativ, inte straffrättslig påföljd. Den frisinna ledamoten Julius Lenzmann framförde att strafflagen gav rättsväsendet möjligheten att behandla dådet om handlingen var straffbar enligt lagen på gärningsorten.¹²¹

---

¹¹⁶ Zurstrassen 2008, 197-199.

¹¹⁷ Rosenthal 1907, 4-5; Peters 1899, 33.

¹¹⁸ Perras 2004, 232-233.

¹¹⁹ Perras 2004, 228.

¹²⁰ Bösch 2009, 283.

¹²¹ Schnepfen 2002, 879.

Regeringen var ansvarig inför kejsaren och måste formellt inte åtnjuta riksdagens förtroende. Ändå var riksdagen den arena där regeringen var tvungen att försvara sin kolonialpolitik. Tidigare hade kejsaren kunnat fastslå budgeten för skyddsområdena genom förordning utan riksdagens medgivande. Genom en ny lag som stiftades år 1892 underkastades kolonialbudgeten riksdagen. Detta var en triumf för denna institution, för vilken budgetbehandlingen var den enda möjligheten att aktivt ingripa i kolonialpolitiken.¹²² Efter att riksdagen tillkämpat sig den finansiella makten kunde den kräva regeringen på budgetmotiveringar och årsberättelser om skyddsområdena, och budgetdiskussionen blev regelbundet en tribunal för behandling av missförhållanden i kolonierna.¹²³

I fallet Peters följde en juridisk debatt om straffbarhet vid gärningsorten. Kolonierna ansågs vara en del av det tyska riket i folkrättslig men inte i statsrättslig mening. I Östafrika hade den tyska straffrätten visserligen införts i laga ordning.¹²⁴ Den utsträcktes bara till områden som hörde till skyddsområdet i egentlig mening, inte till det ännu icke pacificerade området som endast hörde till den tyska intressesfären. Enligt regeringen hörde Kilimanjaroområdet vid gärningstidpunkten till utlandet i strafflagens mening. Regeringen kunde inte överblicka om handlingarna skulle ha varit straffbara hos de vilda folkslagen i området, och den såg sig inte i stånd till att leda detta i bevis.¹²⁵ Åklagaren Hellwig instämde att nödvändig information inte kunde inhämtas från dessa folkslag. Intressant nog hade Hellwig accepterat den utbredda uppfattningen att en lokal hövding skulle ha handlat som Peters. I själva verket hade ingen i Tyskland samlat in information om Chaggas rättssystem, och regeringen hade inte visat något intresse för sådana frågor.¹²⁶

---

¹²² Zurstrassen 2008, 151-152. *Gesetz über die Einnahmen und Ausgaben der Schutzgebiete* av den 30 mars 1892.

¹²³ Zurstrassen 2008, 99.

¹²⁴ *Gesetz betreffend die Rechtsverhältnisse in den deutschen Kolonien* 1888 i samband med *Konsulargesetz* 1879 och *Verordnung betreffend die Rechtsverhältnisse in Deutsch-Ostafrika* av 1 den januari 1891. Schneppen 2002, 880.

¹²⁵ Schneppen 2002, 880-881.

¹²⁶ Perras 2004, 229.

Katolska och frisinnade riksdagsledamöter kallade argumentationen formalistisk och frågade om regeringen skulle låta bli att åtala Peters för hängningen av en vit person. De påpekade att enligt strafflagen kunde en rikstjänstemans handling i utlandet bestraffas om den ansågs vara begången i tjänsten. August Bebel hävdade att rättsväsendet både hade möjlighet och skyldighet att ingripa. En judiciell expertutredning gav beskedet att det inte fanns grund för ett straffrättsligt förfarande. Detta berodde eventuellt på svårigheter med bevisföring och att reglerna om straffbarhet i utlandet var fakultativa, inte tvingande. Det disciplinära förfarandet, som normalt kom efter det straffrättsliga förfarandet, trädde därmed i straffprocessens ställe.¹²⁷

---

¹²⁷ Schnepfen 2002, 880-881.

4 Rättsprocessen i andra instans

4.1 Allmänt

Peters advokater i andra instans var densamme doktor Koffka och en nyinkallad kollega, doktor Julius Scharlach. Rättens sammanträde hölls vid appellationsdomstolens säte i Berlin. Huvudmannen Peters var själv frånvarande och befann sig i Storbritannien. Det sexuella motivet kvarstod som åklagaren Hellwigs huvudsakliga argumentationslinje. Enligt åklagaren bevisade Peters yttranden inför den österrikiske konsuln Baumann att Mabruk hängts för att han haft umgänge med en kvinna. Den förklaring om saken som Peters lade fram inför guvernör von Soden efter biskop Smithies anklagelse var uppsåtligt vilseledande.¹²⁸

I rätten betonade advokat Scharlach sin egen oavhängighet i förhållande till klienten. Först i samband med den fällande domen hade Scharlach tagit kontakt med Peters och erbjudit sig att föra hans talan i appellationsdomstolen. Peters hade berättat om sin avsikt att frivilligt avgå från tjänsten och dra tillbaka sitt besvär mot domen. Scharlach avrådde honom från detta med hänvisning till Platons skrift *Kriton*, att en trogen man inte får vackla inför dåliga lagar eller ogunstiga domare. Advokat Scharlach ansåg sig ha övertalat Peters att fullfölja sitt besvär mot domen och därigenom föra saken vidare.

Julius Scharlach teg om att han själv var initiativtagare till och investerare i ett flertal företag rörande mineraler, elfenben, gummi och järnvägar i Sydvästafrika, Kamerun och Kina. Han var även medlem i utrikesministeriets kolonialråd och hans roll som Cecil Rhodes affärskompanjon i Sydvästafrika var omstridd i hemlandet. Scharlachs inställning till infödingarna var känt som "*System Scharlach*", enligt vilket kolonisering inte betydde att infödingarna skulle civiliseras, utan att de skulle trängas undan och slutligen förintas.¹²⁹

---

¹²⁸ Scharlach 1898, 72 och 76.

¹²⁹ Erbar 2005, 571-572.

Försvaret sammanfattade Carl Peters bedrifter i tjänsten och som författare i koloniala frågor. Sedan tog man sig an frågan om Peters behandling av infödingarna och den hårdhet som han sades ha visat gentemot afrikaner. Advokaterna citerade Peters egen text om att de så kallade ”goda herrarna” i kritiska ögonblick inte utövade det herravälde som behövdes för att föra en expedition genom krigiska faror. Folket måste bedöma anföraren som ”mycket sträng men mycket duglig”.¹³⁰ Försvaret försökte ge rätten en uppfattning om skådeplatsen, om infödingarna och deras karaktär och om de vitas förhållningssätt i motsvarande fall. Försvaret berättade hur Henry Morton Stanleys expedition hade bestraffat desertering och stöld med döden, slarv med prygel och utplånat en hel stam för visad fräckhet.

Där kom försvaret in på infödingarnas behandling av sina gelikar, och den standard som rådde i dessa delar av världen vad gäller bestraffning och respekt. De infödda skulle behandlas väl om de visade ovillkorlig lydnad, men varje förbrytelse måste bestraffas med den stränghet som skulle kunna väntas av en infödd härskare. Så måste varje expeditionsledare göra för att inte störta sig själv och de honom anförtrödda vita och svarta i fördärvet.¹³¹

Rättens ordförande Drenkmann bad advokaterna Scharlach och Koffka att fatta sig kort och antydde att domstolen nog kände till förhållandena i Afrika. Advokaterna kontrade med att det var självklart att domarna bekantat sig med Peters litterära produktion om afrikanska förhållanden. Endast genom att grundligt bekanta sig med allt som denne man åstadkommit i dåd och skrift kunde domstolens ledamöter vara skickade att döma i målet. Rättens uppgift var inte att bedöma Peters enskilda handlingar utan mannen som helhet.¹³²

Enligt försvaret var alla europeiska folk överens om att de vita befann sig i krigstillstånd när de beträdde icke underkastade stammars områden. Detta rättfärdiggjorde att ledaren bestraffade varje försök till insubordination med bojor och svår tuktning, grov insubordination med döden, stöld och bristande vördnad mot ledaren likaså med dödsstraff

---

¹³⁰ Scharlach, 1898, s. 17.

¹³¹ Scharlach 1898, s. 19 - 23.

¹³² Scharlach 1898, s. 24.

samt olydnad och till och med slöhet med prygel och kedjor. Denna kamp måste föras med medel som motsvarade den vildes begrepp och vanor och som gjorde intryck på denne.

Försvaret framhöll att Peters hade bett om tillstånd att få tillägna hennes majestät kejsarinnan boken om Emin Pascha-expeditionen. Då hovets svar lät vänta på sig antog Peters att dröjsmålet var ett taktfullt nekande. Senare fick han dock ett smickrande brev av det kejserliga hovmarskalkämbetet med tillstånd till detta tillägnande. Peters såg den här artigheten som bevis på att makthavarna inte hade några invändningar mot honom.¹³³

Guvernören von Soden hade förbjudit Peters att vidta krigsförklaringar och krigiska förehavanden "i större stil". Försvaret anförde att detta var en obegriplig instruktion i ett läge där det handlade om att förmå självständiga stammar att erkänna tysk överhöghet. Det var dessvärre inte den enda gången som guvernörer gett expeditionsledare instruktioner som inte var förenliga med expeditionens uppdrag.

Försvaret refererade ett händelseförlopp i juli 1891 där Peters uppdrag varit att förbereda Kilimanjaro-området för tysk förvaltning. Den speciellt krigiska Warombostammen hade en sorts underjordiska befästningsverk, hålor med gömda ingångar. Ur sådana hålor anföll stammen expeditionen varvid fältväbel Schubert och tretton afrikanska Askari-soldater stupade. Peters själv hade två tappra sudanesiska soldater att tacka för sin räddning. Försvaret beskrev hur Peters senare gick till nytt angrepp och rökte ut Warombo ur gångarna. Därefter hade Paul Kayser skrivit till Peters och gratulerat honom med anledning av den energiska och framgångsrika krigsföringen. Kayser hade uttryckligen nämnt utrökningen av Warombos hålor.¹³⁴

Försvaret ville understryka vilka förhållanden som rådde vid tiden för dessa händelser och vädjade till domstolen att inte betrakta dessa händelser med en förutfattad mening om sexuella motiv. I riksdagens session i mars 1895 hade Paul Kayser intygat att undersökningen av Peters vandel inte hade upptäckt något som gav anledning till

---

¹³³ Scharlach 1898, 25.

¹³⁴ Scharlach 1898, 27.

misstankar om brott.¹³⁵ Trots detta hade riksdagsman Bebel i mars 1896 igen framfört påståenden om detta som om det handlade om fakta, och till stöd hittat på det så kallade Tuckerbrevet. Bebel hade lyckats dupera riksdagen, och via pressen spreds denna grundlösa uppfattning.¹³⁶

Inledningsvis avvisade rätten de processuella invändningarna som försvaret gjort.¹³⁷ Rätten ansåg att alla undersökningar som företagits före mars 1896 bara varit informella sådana, som tjänat till att undersöka om ett formellt disciplinförfarande borde inledas. Ett kejserligt patent eller ett erbjudande om en tjänst kunde inte ses som ett friande utslag, eftersom beslutet i ett disciplinärt ärende inte kunde vara konkludent. Dessutom hade viktiga nya omständigheter kommit i dagen som berättigade ett nytt förfarande. Det fanns inga processuella hinder för ett disciplinärt förfarande eller en rättegång.¹³⁸

4.2 Avrättningen av Mabruk

Försvaret berättade att proviant försvunnit vid stationen kort efter att Mabruk blivit Peters betjänt, men ingen misstanke föll ännu på Mabruk. I slutet av augusti förekom ett våldsamt inbrott i herrarnas hus på stationen. Där sov Peters och hans tjänarinna i ett rum, medan förrådsutrymmet fungerade som sovrum för tre kvinnor. Peters fann att tvärsån på mässrummets dörr brutits upp och förövaren hade undkommit. Han antog att förövaren försökt komma in till kvinnorna som sov i förrådsrummet. Peters såg detta som en oerhörd fräckhet gentemot honom och de vita expeditionsmedlemmarna. Han förklarade för de svarta att han avsåg att bestraffa den skyldige milt om denne erkände, men att straffet var döden om den skyldige senare blev överbevisad om brottet.

I oktober ertappade Peters Mabruk med att röka en cigarrett som härstammade från Peters eget förråd. Eftersom ingen av de vita skänkt Mabruk cigarretten visade den sig vara stulen. Nu riktades även misstankarna för de tidigare stölderna mot Mabruk. Då misstankarna nu

---

¹³⁵ Scharlach 1898, 29.

¹³⁶ Scharlach 1898, 29.

¹³⁷ En processuell invändning är en motiverad protest om någon formell omständighet som t.ex. hindrar att ett ärende tas till behandling. Sådana invändningar skall göras innan själva sakfrågan tas till behandling.

¹³⁸ Disziplinarhof, 18-20.

bekräftades av de övriga svarta dömde Peters honom till spöstraff och kedjefängsel. Peters misstänkte också att det var Mabruk som hade brutit sig in i herrarnas hus tidigare. Dittills hade kvinnorna hävdade att de inte känt igen inbrottstjuven i mörkret. Peters lyckades nu få Jagodjo och Schuberts tjänarinna att erkänna att inbrottstjuven var Mabruk. De berättade att Mabruk hotat skjuta dem och Peters om de slog larm. Efter upprepade förhör erkände Mabruk. Huruvida Mabruk bara haft för avsikt att stjäla eller om han också haft sexuell umgänge med en av kvinnorna var enligt försvarsadvokaterna inte bevisat och även irrelevant för Peters del. Då en av kvinnorna som sovit i förrådsrummet hade flytt på morgonen kvarstod ändå en misstanke om sexuell umgänge. Peters ansåg denna fråga vara mindre viktig eftersom han hotat med dödsstraff blott för inbrottet.

Före domslutet mot Mabruk talade Peters med von Pechmann och sekreteraren Jancke om han måste utdöma dödsstraffet eller inte. Enligt advokaterna mindes herrarna detta samtal och de hade förklarat att de godkände Peters domslut och att de skulle göra så igen. Advokaterna konstaterade att löjtnant Bronsart von Schellendorf motsatt sig dödsstraffet för egen del, men att han nog hänvisat Peters till sanitären Wiest, som stod under löjtnantens befäl, för verkställigheten av straffet.

Enligt domstolen saknades bevis för att Mabruk var den som nattetid brutit sig in i de vitas hus vid stationen. Eftersom det handlade om en dödsdom och ett människoliv vore det Peters plikt att fastställa gärningsmannens identitet på ett sätt som senare kunde överprövas av högre myndighet¹³⁹. En cigarrett tillhörande Peters förråd som han ertappade tjänaren med räckte dock till för att övertyga honom om Mabruks skuld. Enligt kocken Schauri och tjänaren Jumanne hade Peters lovat femtio rupier åt den som angav inbrottstjuven, varefter Jagodjo beskyllde Mabruk. Den yngling som tolkade när Peters förhörde Jagodjo menade att hon ljög, men Peters var av annan åsikt. Därmed vilade Mabruks skuld på en färgad persons vittnesmål, trots att Peters i egen sak betraktade de färgades vittnesmål som värdelöst. Dessutom hade Peters först i domstolen hävdade att Mabruk hade erkänt.

---

¹³⁹ Disziplinarhof, 33-34.

Domstolen trodde inte på Peters försäkran att Mabruks sexuella avsikter gentemot kvinnorna inte spelat någon roll vid dödsdomen. Nekandet stred mot vad Peters berättat för tredje part och mot hela hans förhållningssätt. Både i förhör och i första instans hade Peters sagt att han betraktade denna omständighet som ett speciellt brott mot hans förtroende. Peters "bisittare" vid dödsdomen, von Pechmann och Jancke, hade bekräftat hans version, men domstolen bedömde dem som opålitliga då de var Peters privatanställda. Dessutom hade Jancke vid gärningstidpunkten varit så febersjuk att han kommit sig sin egen roll vid domslutet först när man visade honom hans egen namnteckning på dokumentet.

Enligt löjtnant Bronsart von Schellendorfs vittnesmål hade Peters varit mycket uppbragt mot Mabruk och sagt att utnyttjandet av härskarens kvinna var en fräckhet som förtjänade dödsstraffet. Peters hade besvarat löjtnantens invändningar med att en infödd hövding skulle ha försvarat dödsstraffet, och att tyskarna visade svaghet om de inte gjorde detsamma. Enligt landskapsmålaren Kuhnert hade Peters sagt att hövdingen Mareale också skulle ha hängt en yngling som försökt bryta sig in hos kvinnorna.

I fråga om avrättningen av Mabruk hade några afrikaner förhörts i förundersökningen. Guvernör von Wissmann och distriktsdomare Raffel, som hade hört de svarta, hade bedömt att infödingars vittnesmål knappast hade något värde i en undersökning mot européer, eftersom negern i regel berättade vad han trodde att europén ville höra. Raffel hade dessutom sagt att infödingar kunde anses trovärdiga endast om deras utsagor också stöddes av andra indicier. Domstolen tog ändå fasta på Raffels protokollsanteckning att tre personer vid namn Msigudefa, Schanri och Hassani hade gjort ett trovärdigt intryck på honom och att också plantageassistenten Meyer kallat dem trovärdiga män. Enligt dem hade Peters sagt att Mabruk stulit cigaretter och legat med hans kvinnor, och sedan Peters förhört kvinnorna hade han sagt att han skulle döda Mabruk. För ingenjörerna Mittelstaedt och Hermes hade Peters berättat att han låtit hänga en yngling för att denne hade haft umgänge med en kvinna.¹⁴⁰

---

¹⁴⁰ Disziplinarhof, 41-45.

Slutligen hade Peters i februari 1892 besvarat den österrikiske konsuln Baumanns fråga om avrättningen med att han ertappat ynglingen med att stjäla tobak och även slutit sig till att ynglingen haft en sexuell relation med en flicka, och därför dömt honom till döden. Peters hade vid en middag med Baumann i Berlin i vidlyftiga ordalag bekräftat att det sexuella förhållandet medverkat till dödsdomen. Domstolen trodde inte på försvarets påstående att Peters uttalat sig om en principiell fråga, att han hade skämtat eller att han i berusat tillstånd pratat strunt. Baumann var ett pålitligt vittne vars vittnesmål var säkert och otvetydigt. Dessutom hade Peters gjort liknande uttalanden inför olika personer vid ett flertal tillfällen, så det var inte frågan om ett lösryckt yttrande. Det var inte trovärdigt att en man med Peters ställning och bildning skulle yttra sig skämtsamt om en så allvarlig sak.¹⁴¹

Domstolen trodde att Peters betraktade Mabruks nattliga inbrott som en inblandning i de vita tjänstemännens förhållande med de svarta kvinnorna vid stationen. I ljuset av att Peters uppenbarligen i något skede haft umgänge med alla kvinnorna vid stationen betraktade domstolen hans intresse för dem som allmängiltigt, det vill säga att ett försök att komma åt vem som helst av dem var ett brott mot hans auktoritet.

Domstolen slog fast att varken inbrottet i herrarnas hus eller intrånget i tjänstemännens relation med kvinnorna kunde rättfärdiggöra dödsstraffet.¹⁴² Expeditionsledaren hade visserligen den disciplinära makten över expeditionsmedlemmarna, inklusive de svarta. Vid Kilimanjarostationen i oktober 1891 visste man dessutom inte att regeringen beslutat att verkställigheten av dödsstraff krävde guvernörens samtycke. Fanns det inga föreskrifter för disciplinering eller bestraffning kunde disciplinära åtgärder bara motiveras med att ledaren var ansvarig för expeditionens fortbestånd, välfärd och ändamålsenliga användning. Plikten att skydda expeditionen mot faror utgjorde grunden för alla disciplinära åtgärder. Detta begränsade också expeditionsledarens befogenhet, som inte

---

¹⁴¹ Disziplinarhof, 46-49.

¹⁴² Disziplinarhof, 52-54.

hade den oinskränkta makt över infödingarnas liv och död som den åtalade gjorde anspråk på.¹⁴³

Domstolen förkastade Peters argument att han för att behålla ansiktet måste fullfölja sitt hot om att avrätta inbrottstjuven. Peters kunde inte stöda sig på att han lovat mildhet åt den som erkände, men dödsstraff åt den som överbevisades utan att ha erkänt. Om inbrottet i sig inte berättigade dödsstraffet, kunde inbrottstjuven ej heller avrättas för att ha ljugit därom. Peters hade på ett otillåtet sätt försatt sig själv i en situation där han såg sig tvungen att fullfölja sitt hot.

Om man lovade ett lindrigt straff åt den som erkände brottet kunde dödsstraffet inte heller motiveras med det påstått kritiska läget vid stationen. Dödsdomen hade motiverats med att en upprepning av brottet skulle hota de vita till livet och att läget dessutom var kritiskt till följd av Zelewski -expeditionens nederlag mot afrikanska motståndare. Enligt domen hade Peters sagt att han personligen inte känt sig hotad av Mabruk, ingen av kvinnorna hade hävdatt att Mabruk skulle ha hotat dem med våld, och inbrottstjuven hade tagit till flykten när Peters vaknade. På basen av vittnesmålen bedömde domstolen att det var tvivelaktigt om de infödda redan kände till Zelewskis nederlag. Dessutom trodde domstolen inte att de omgivande stammarnas förhållningssätt kunde förvärras av en så intern angelägenhet som en tjänares inbrott i stationshuset.¹⁴⁴

Domstolen ansåg att tjänarens kränkning av Peters förtroende inte fick bestraffas med de maktmedel som stod till hans förfogande. Sexuella kontakter mellan européer och negresser förtjänade inte att skyddas av de maktmedel som tyska tjänstemän fått för sin tjänsteutövning. Dessa relationer var en privatsak som inte hade med expeditionen att göra, och en överträdelse gav inte den åtalade rätten att förinta gärningsmannen.¹⁴⁵

---

¹⁴³ Disziplinarhof, 54-55.

¹⁴⁴ Disziplinarhof, 59-61.

¹⁴⁵ Disziplinarhof, 63-65.

Domstolen höll med första instans om att Peters trott sig kunna handla på detta vis, men att hans goda tro var felaktig. Domstolen fann att Peters visste om sin skuld och därför sammankallade en "kriagsrätt" bestående av hans privatanställda von Pechmann och Jancke, fastän löjtnant Bronsart von Schellendorf och den ojävige landskapsmålaren Kuhnert skulle ha varit lämpligare. Valet av von Pechmann och Jancke gav Peters möjligheten att få sin vilja igenom och avrätta Mabruk samt att ge sken av att han inte ensam stod bakom domen.¹⁴⁶

Den relevanta frågan var om Peters hade brutit mot rätt och anständighet, som var de högsta principerna i förvaltningen, och om han missbrukat tjänsten för sina egna syften. Handlingarna kunde inte bedömas annorlunda i Afrika än i hemlandet, och tillämpade man en annan moral på afrikanska förhållanden så hade man missförstått tjänsteansvaret. Om de sakkunniga som försvaret åberopat ansåg att Peters inte gjort sig skyldig till något straffbart så berodde det på att de uppfattade tjänsteansvaret på ett annat sätt än domstolen.¹⁴⁷

4.3 Avrättningen av Jagodjo

Förvaret berättade att sultan Mandara sänt Peters två flickor, i enlighet med lokala seder och bruk. Förutom dessa två kom senare två flickor varav den ena, som hette Jagodjo, hade rymt från hövdingen Mareale. Peters erbjöd sig att återlämna Jagodjo men hövdingen avböjde. Jagodjo förblev stationen tillhörig och räknades där som glädjeflicka.¹⁴⁸

I slutet av november flydde Jagodjo tillsammans med två tjänarinnor från stationen. Peters visste först inte vart de vänt sig, men fick reda på att Jagodjos far vistades hos sultanen Malamia. Då förmodade tyskarna vid stationen att Jagodjo förlett sina följeslagerskor till flykt och fört dem till Malamia som var stationens "granne". Peters skickade sanitär Wiest till Malamia som nekade till att ha tagit emot kvinnorna. På grund av Malamias motstånd lät Peters storma hans by varefter sultanen bad om fred och överlämnade kvinnorna.

¹⁴⁶ Domstolen kallar von Pechmann och Jancke "*Strohmänner*". Disziplinarhof, 67.

¹⁴⁷ Disziplinarhof, 71-72.

¹⁴⁸ Scharlach 1898, 30.

Peters var övertygad om att anstifterskan Jagodjo konspirerat med de infödda gentemot stationen, så han bestraffade henne med prygel och flera månaders kedjefängsel. Jagodjo och de andra färgade underrättades om att flykt i kedjefängsel skulle bestraffas med döden. Ändå flydde hon med kedja och ring om halsen den femte januari 1892. Efter några timmar på fri fot hämtades hon tillbaka till stationen av sultan Mareales folk. Återigen talade Peters med von Pechmann och Jancke om straffet. Enligt Peters försvarsadvokater ansåg båda herrarna att dödsstraffet var nödvändigt och Peters samtyckte, även om han till först inte var villig att ta till dödsstraffet gentemot en kvinna.

Enligt domstolen stod kvinnorna inte i ett tjänsteförhållande till expeditionen eftersom de hölls där enbart för officerarnas vällust, och de var fullt berättigade att ge sig av. Ifall några av kvinnorna hade varit deras förra herres egendom blev de fria när de överläts åt Peters, eftersom tyskar inte fick hålla slavar.¹⁴⁹ De maktmedel som anförtrotts Peters å tjänstens vägnar hade han inte rätt att använda sig av för att med våld återföra flyktingarna. Om den anklagade saknade rätt att förfölja de flyende kvinnorna så var likaså alla åtgärder mot Malamia i samband med förföljelsen otillåtna. Domstolen bedömde att den militära insatsen mot Malamia hade lämnade stationen utan skydd och kunde ha äventyrat expeditionen om insatsen hade misslyckats. Guvernören hade dessutom förbjudit krigsförklaringar och större militära företag utan hans tillstånd. Den instruktionen gav Peters åtminstone orsak att noga överväga alla risker. Även om stationen inte utsatts för verklig fara var Peters underlåtenhet att överväga saken en tjänsteförseelse.¹⁵⁰

Då det inte var fråga om någon desertering underkände domstolen att kvinnorna bestraffats för att de avvikit. Enligt domstolen hade Peters gjort sig skyldig till minst grov vårdslöshet vid verkställigheten. Han var skyldig att se till att straffet var måttligt och ändamålsenligt och att undvika grymhet. Enligt vittnenas utsago fick var och en av kvinnorna tjugofem eller femtio rapp med flodhästpiskan, enligt ett vittne etthundra rapp. Som jämförelse nämndes att infödda civila hade slitit femton och afrikanska soldater tjugofem rapp. Peters

---

¹⁴⁹ Disziplinarhof, 78 - 80.

¹⁵⁰ Disziplinarhof, 83-85.

hade kunnat ingripa, men lät istället några dagar senare tukta Jagodjo på nytt tills hennes ländkläde var blodigt. Domstolen såg piskningen av oläkta sår som en omänsklig grymhet och att den ansvarige inte var värdig den aktning som tjänsten krävde.¹⁵¹

I januari 1892 rymde Jagodjo, fortfarande slagen i bojor, men blev infångad efter en och en halv timme. Peters hade hotat med dödsstraff för flykt och sammankallade därför von Pechmann och Jancke till "krigsrätt". De dömde Jagodjo till döden genom hängning, vilket sanitären Wiest verkställde följande morgon. Dödsstraffet motiverades med konspiration mot stationens säkerhet och tyskarnas liv, desertering och uppmaning till desertering. Peters hade senare uppgett verkställigheten av hans hot som enda orsak till dödsstraffet. Enligt von Pechmanns och Janckes utsagor hade däremot stationens säkerhet spelat in. Domstolen betraktade Jagodjos konspiration som obevisad och konstaterade med hänvisning till vittnesmål att östafrikanska kvinnor på grund av sin underordnade ställning knappast kunde konspirera på ett sätt som ifrågasatte en militär stations säkerhet.¹⁵²

Eftersom det var fel att slå Jagodjo i bojor så saknades också laglig grund för att hota med dödsstraff för flykt som kedjefånge och att verkställa hotet. Domstolen bedömde att Peters måste ha förstått att avrättningen av glädjeflickan Jagodjo inte var nödvändig för stationens säkerhet. Underlåtenheten att överväga detta ledde honom även här till ett tjänstefel. Att domen avkunnats tillsammans med andra i en slags krigsrätt befriade inte Peters från ansvar. På basen av von Pechmanns och Janckes vittnesmål verkade det som om Peters först tvekat inför dödsstraffet därför att fången var en kvinna, och att han därför frågat efter de andras åsikt som han sedan samtyckte till. Domstolen fann att Peters som expeditionsledare ensam hade den disciplinära makten. Om han hade en annan åsikt än de bisittare som han själv hade utsett måste han låta bli att verkställa den felaktiga domen.¹⁵³

---

¹⁵¹ Disziplinarhof, 91.

¹⁵² Disziplinarhof, 94-95.

¹⁵³ Disziplinarhof, 98.

4.4. Falsk rapportering till guvernören

Försvaret tog sig därefter an beskyllningen om falsk utsaga och påståendet att Peters gjort ett opassande yttrande. Beskyllningen om osann utsaga baserades på att Peters i sina talrika rapporter till guvernören von Soden aldrig nämnt avrättningarna av Mabruk och Jagodjo. Först sedan den brittiske biskopen Smithies gjort guvernören uppmärksam på avrättningarna blev Peters avkrävd en förklaring. Redan i mars hade Peters i ett brev på engelska besvarat biskop Smithies direkta skriftliga fråga om händelserna.¹⁵⁴

Försvaret påpekade att Peters handlingar hade lett till tre olika undersökningar. Den första ägde rum i början av år 1892 kort efter dessa händelser, den andra i början av år 1895 och den tredje låg till grund för den nu pågående rättsprocessen. *Den första undersökningen* inleddes på initiativ av guvernör von Soden som hade bett kolonialavdelningen i Berlin att återkalla Peters från Afrika. Försvarsadvokaterna bedömde att undersökningen hade friat honom, då Peters varken blev bestraffad eller måste ta avsked ur tjänsten. I maj fick Peters sin definitiva utnämning till kejserlig kommissarie trots att hans överordnade var fullt medvetna om alla beskyllningar mot honom.¹⁵⁵

Den andra undersökningen år 1895 grundades dels på löjtnant Bronsart von Schellendorffs och målaren Kuhnerts angivelse att Peters ljugit om avrättningarna, dels på den socialdemokratiska riksdagsmannen von Vollmars verbala angrepp på Peters i riksdagen. Ej heller denna andra undersökning ledde till några följder för Peters, även om han där medgivit att han några gånger nyttjat den sedermera dödsdömda negerkvinnan för könsumgänge. I maj 1895 bad Peters om avsked, men regeringen använde sig inte av detta tillfälle att skilja honom från tjänsten.

Den tredje undersökningen tillkom på initiativ av den socialdemokratiska riksdagsmannen August Bebel. I mars 1896 gavs en förordning som underställde kolonialtjänstemännen bestämmelserna i lagen om rikstjänstemäns rättsförhållanden. Tidigare hade det inte

---

¹⁵⁴ Scharlach 1898, 37-39.

¹⁵⁵ Scharlach 1898, 41.

funnits någon disciplinär lagstiftning som kunde ha tillämpats på Peters tjänsteutövning. Dittills hade hans förfarande endast kunnat bedömas av hans överordnade och i sista hand av hans majestät kejsaren. Så hade också skett, och dessutom till Peters fördel.¹⁵⁶ Scharlach menade att det enda nya bevismaterialet som föranlett denna tredje undersökning var det så kallade Tucker-brevet. En ny eventuell undersökning borde ha begränsats till att utreda Tuckerbrevets existens.¹⁵⁷

Försvaret hävdade att det var likgiltigt om Peters hade de övriga vitas samtycke till dödsdomarna. Det var han ensam som hade den disciplinära domsmakten. Därför måste frågan om missbruk av tjänsteställning bedömas på grundvalen av hans personliga förhållande till domen. Tyvärr, konstaterade Scharlach, stod domstolen i första instans under ett så starkt inflytande av vad riksdagsman Bebel sagt i riksdagen att domstolen *a priori* sökt efter de sexuella motiv som påstås ligga till grund för domen mot Mabruk. Tvärtom var Peters av prestigeskäl tvungen att hota med dödsstraff för den som senare blir fast för den ifrågavarande stölden, samtidigt som han lovade vara mild mot den som genast erkände. På detta sätt unnade sig Peters skickligt möjligheten att avstå från dödsstraffet samtidigt som han i de underlydandes ögon framstod som herre över liv och död.¹⁵⁸ Scharlach sade att den som avkrävde expeditionsledaren i det inre Afrika samma juridiska finesser som i inhemsk rättspraxis avslöjade en ofattbart ytlig kunskap om de förhållanden som rådde i Afrika. Dessutom stod det utom allt tvivel att de svarta själva skulle ha bedömt dödsdomarna mot Mabruk och Jagodjo som riktiga, eftersom förbrytelser mot hövdingar ansågs förtjäna dödsstraffet.

Domstolen konstaterade att Peters hade rapporterat åt guvernör von Soden om den väpnade konflikten med Malamia men inte om avrättningarna, trots att han hade sänt in många rapporter åt guvernören efter avrättningen av Mabruk respektive Jagodjo. Först när guvernören efter biskopen Smythies klagomål fordrade en förklaring lade Peters fram en

---

¹⁵⁶ Scharlach 1898, 42. Hänvisning till *Verordnung vom 9. August 1896 betreffend die Rechtsverhältnisse der Landesbeamten in den Schutzgebieten* och *Gesetz vom 31. März 1873 betreffend die Rechtsverhältnisse der Reichsbeamten*.

¹⁵⁷ Scharlach 1898, 46-47.

¹⁵⁸ Scharlach 1898, 49.

utredning, som enligt åklagaren var uppsåtligt vilseledande. Den lägre domstolen hade till alla delar hållit med åklagaren i denna fråga.¹⁵⁹

Den 18 april och den 9 juni 1892 svarade Peters guvernören att han med samtycke av alla herrarna inklusive Kuhnert beslutit att bestraffa Mabruks brott med döden genom hängning. Inför domstolen hade försvaret erkänt att detta inte stämde överens med sanningen, men bestridit att det varit en medveten osanning därför att Peters hade trott sig ha alla vitas samtycke: Sanitären Wiests samtycke var inte nödvändigt på grund av hans underordnade ställning. Löjtnant Bronsart hade inte uttryckligen opponerat sig, endast avstått från att befatta sig med saken och sedan låtit Wiest verkställa domen. Kuhnert hade inte uttalat sig mot beslutet, utan hade varit med vid avrättningen och tecknat en skiss av händelsen.¹⁶⁰

Domstolen ansåg att Peters omöjlig kunde tro sig ha haft Bronsarts samtycke till dödsstraffet, för det var ostridigt att Bronsart sagt att han inte skulle fälla en dödsdom på grund av den uppståndelse det skulle väcka i Europa. Däremot ansåg domstolen att Peters inte medvetet gett guvernören felaktig information då han den 9 juni 1892 berättade att chefen för hans skyddstrupp hade verkställt domarna mot Mabruk och Jagodjo. Enligt domstolen borde Bronsart ha förbjudit sin underordnade Wiest att delta i en bestraffning som löjtnanten själv fann orättfärdig. På grund av Bronsarts handlingssätt kunde Peters inte klandras för att han trott att löjtnanten godkände Wiests medverkan vid avrättningen av Mabruk. När Jagodjo hängdes var Wiest faktiskt skyddstruppens befälhavare i löjtnant Bronsarts frånvaro, varvid Bronsarts inställning till avrättningen saknade betydelse.¹⁶¹

Enligt Kuhnerts vittnesmål hade han infunnit sig när Mabruk redan låg bunden på marken och hängningen var omedelbart förestående. Där gjorde Kuhnert ingen hemlighet av att han såg dödsstraffet som orätt. Domstolens slutsats var att Peters inte kunde stöda sig på

---

¹⁵⁹ Disziplinarhof, 99.

¹⁶⁰ Disziplinarhof, 101.

¹⁶¹ Disziplinarhof, 108.

något samtycke av Kuhnert, och att Peters till denna del medvetet försökt ge sin överordnade en oriktig bild av det som skett.¹⁶²

Om konflikten med sultan Malamia berättade Peters för guvernören att Malamia blivit uppstudsig efter Uhehe -katastrofen och vägrat överlämna fadern till en kvinna som höll till hos tyskarna på stationen. I Peters version berodde hela konflikten på Malamias vägran att överlämna mannen. Peters menade att endast sakens politiska sida var viktig, dvs sultanens vägran och uppstudsighet, och då var det inte väsentligt att berätta om kvinnornas flykt. Domstolen ansåg att striden mot Malamia föranletts av jakten på de flyende kvinnorna. Wiest ville gripa Jagodjos far endast i akt och mening att hitta kvinnorna, och stötte då på Malamias motstånd. Peters skulle ha gett guvernören en riktig bild av det skedda om han hade berättat om kvinnornas flykt och att han fordrat att få dem utlämnade. Enligt domstolens uppfattning ville Peters dölja detta eftersom han väntade sig guvernörens ogillande.¹⁶³

Den sista åtalpunkten som riktats mot Carl Peters gällde dennes så kallade ovärdiga uttalanden. Advokat Scharlach sade att han ogärna gick in på denna sak, för i jämförelse med de andra åtalpunkterna vägde påstådda yttranden lätt. Enligt åtalet hade Peters under samtal med ingenjörerna Mittelstaedt och Hermes sagt att en yngling nyttjat en av hans officerares kvinnor, och att Peters låtit hänga ynglingen. Mittelstaedt trodde att Peters menat att ynglingen hängdes på grund av att han nyttjat kvinnan. Vidare, under vintern 1893-1894 hade Peters träffat den österrikiske konsuln doktor Baumann, vid en middag vid Hotel Bristol. Enligt Baumann hade Peters sagt att han var en beskedlig pastorsson från Lauterbach an der Elbe, men att det inte passade honom att ha kvinnor gemensamt med de här svinen.¹⁶⁴ Enligt åtalet bevisade dessa yttranden att Mabruk hängts för att han haft umgänge med en kvinna som tillhörde Peters eller en annan officer.¹⁶⁵

---

¹⁶² Disziplinarhof, 103-104.

¹⁶³ Disziplinarhof, 111.

¹⁶⁴ Scharlach 1898, 71.

¹⁶⁵ Scharlach 1898, 72.

Försvaret hävdade att samtalet med Baumann hade varit rent teoretiskt. Peters hade sagt att en svart man som utnyttjade en vit officers flicka visade en fräckhet som förtjänade dödsstraffet. Det var en uppfattning som alla sakkunniga delade. När Peters i anslutning till denna teoretiska utläggning sedan berättat om Mabruks inbrott vid stationen, hotet om dödsstraff för den skyldige och om avrättningen av Mabruk så var det fullt begripligt att åhörarna trodde att Mabruk avrättats på grund av umgänget med kvinnorna. Försvaret hävdade att Hermes och Mittelstaedt var opålitliga vittnen som låtit sig påverkas av andras utsagor, såsom August Bebels tal i riksdagen.¹⁶⁶ Enligt advokaterna måste man betrakta Peters yttranden vid middagen vid Hotel Bristol som berusat prat, och uppenbarligen hade doktor Baumann också varit berusad.

Försvaret hävdade att åklagarsidan och även domstolen i första instans inte lyckats frigöra sig från det i offentligheten dryftade sexuella motivet. Försvaret önskade att denna domstol skulle inse att Peters endast haft stationens säkerhet för ögonen då han avkunnade domarna mot Mabruk och Jagodjo. Mabruk och Jagodjo hade hotats med döden, och med beaktande av infödingarnas karaktär och stationens säkerhet måste hot åtföljas av straff. Peters skulle ha handlat föraktligt om han benådat Mabruk på grund av sedliga hänsyn som advokat Scharlach kallade omanliga sofismer. Om Jagodjo verkligen hade varit Peters älskade hade han inte kunnat handla känslomässigt i strid med plikten.¹⁶⁷

Domstolen trodde inte på att Peters glömt sina uttalanden eller att vittnena måste ha missförstått honom, utan ansåg att vittnesmålen till fullo bevisade att Peters gjort dessa uttalanden. De gällde den anklagades tjänsteärenden under den tid som han var kejserlig kommissarie. Uttalandena var ägnade att väcka åhörarens misstanke om att den kejserlige kommissarien på otillräckliga grunder hade offrat två människoliv när han använde sin disciplinära makt för att skydda hans och hans officerares förhållande med de svarta kvinnorna. Domstolen ansåg att denna misstanke kunde skada kolonialtjänstemännens anseende och att han med sådana uttalanden smädade sin tjänst.¹⁶⁸

---

¹⁶⁶ Scharlach 1898, 73-74.

¹⁶⁷ Scharlach 1898, 77.

¹⁶⁸ Disziplinarhof, 118.

Den sista länken i försvarets plädering handlade om det överhuvudtaget var möjligt att fastställa att Peters visat sig vara ovärdig den aktning som tjänsten fordrade. Enligt försvarets synsätt hade Peters i formellt rättslig mening otvivelaktigt haft rätt att göra det han gjort, men han anklagades för att ha haft otillåtna motiv för detta handlande. Detta kunde man inte veta utan att ha kunskap om alla de förutsättningar som var avgörande för Peters. Med Peters egna ord kunde man inte döma den, som fått i uppgift att göra något ovanligt och enastående, enligt det vanliga livets måttstock.

Försvaret betraktade sin huvudmans handlande i förhållande till civilisation och seder på följande sätt: Varje civiliserat folk hade rätt att göra anspråk på icke-civiliserade länder. Det var det tillåtet att kuva allt motstånd med civilisationens överlägsna vapenmakt. Detta var, enligt pläderingen, förenligt med grunderna i europeisk civilisation och sed. Inom ramen för detta kunde avrättningen av en enskild man och kvinna inte klandras som ociviliserade, om ledaren bedömt dem vara nödvändiga. Det var civilisationens rätt att göra hela världen till sin egen.

Men förutom denna allmänna princip fanns det speciella förhållandet att Peters ansåg att stationen var i fara - Även åklagaren medgav detta. Peters kände till Zelewskis nederlag, den då aktuella förlusten av ett stort antal afrikanska och även tyska soldater och den nämnde officeren.¹⁶⁹ Peters befann sig bland tusentals negrer som skulle nedgöra hans trupp i det ögonblick som de inte längre fruktade honom. Här stod han också för första gången som företrädare för det tyska riket, och här stod både hans liv och hans ära på spel. Advokaterna kunde dessutom berätta för domstolen att negern står ut med obarmhärtig stränghet så länge han tror att straffet är berättigat, men när han upphör att tro på detta avlöses hans känslor av motspänstighet och ilska.

Enligt advokaterna var Peters ställning som expeditionsledare med varken juridisk eller militär utbildning så ovanlig att det var frestande att misstänka maktmissbruk. Advokaterna refererade också hur Peters ända sedan händelserna timade och även under pågående

---

¹⁶⁹ Scharlach 1898, 79-80.

förundersökning stått på kollegial och vänskaplig fot med en mängd tjänstemän vid kolonialavdelningen, sådana män som var fullt medvetna om anklagelserna mot honom. Direktör Kayser hade i ett middagstal sagt sig vara en son och elev till doktor Peters i kolonialpolitiska frågor. I talet hade Kayser sagt att det var de i hemlandet verksamma männens uppgift att lära sig av handlingens män, kolonisatörerna.

Försvaret vidhöll att domstolen inte skulle ta ställning till om vissa händelser faktiskt ägt rum eller om Peters haft rätt att vidta dessa åtgärder. Den fråga som domstolen hade att avgöra var om Peters genom sitt handlingssätt visat sig vara ovärdig den aktning som ämbetet kräver. Dessutom måste domarna fastställa om det hänt nånting ovärdigt enligt sådana personers uppfattning som var skickade att bedöma saken. Denna *communis opinio* skulle inte förväxlas med den offentliga opinionen, som låtit sig förföras. De som kunde bedöma saken var tjänstemännen vid utrikesministeriet, som inte sträckte ut sin hand åt någon som inte förtjänade den, och som inte drog den tillbaka när Herr Bebel eller den omdömeslösa hopen smädade någon. Hur kunde en kejserlig domstol avsätta en tjänsteman för handlingar som kejsaren själv visste om när majestätet utnämnde tjänstemannen?¹⁷⁰

Försvaret ansåg sig ha bevisat att Peters handlat som han gjort på grund av att omständigheterna tvingade honom till detta. Man ansåg sig också ha bevisat att alla sakkunniga i afrikanska frågor, i synnerhet de i utrikesministeriet, inte funnit något i Peters handlingssätt som vore emot tjänsteplikten och som skulle påvisa att han inte var värd deras kollegiala aktning.

Försvaret sade sig ändå vara tvunget att medge möjligheten att domstolen skulle finna svaranden skyldig till någon straffbar handling. I så fall skulle man förutom 10 § tillämpa 76 § i disciplinlagen (*Disciplinar-Gesetz*) som bestämde att man skulle mäta ut straffet (varning, böter, avsättning) enligt tjänstebrottets relevans med synnerligt beaktande av den anklagades uppförande som helhet. Det bör noteras att detta är den enda rättsregeln som den anklagades jurister åberopade under hela processen. Detta betydde för det första att gärningen, förhållandena och avsikterna med gärningen skulle betraktas och utvärderas

---

¹⁷⁰ Scharlach 1898, 89.

tillsammans. För det andra skulle man ta i beaktande allt vad man visste om den anklagade, vad han tidigare eftersträvat och åstadkommit.¹⁷¹

Om domstolen medgav att doktor Peters dömt Mabruk i god tro så kunde på sin höjd en varning komma ifråga som straff. Ett strängare straff kunde inte komma ifråga för den falska rapportering som första instansen ansåg att Peters gjort sig skyldig till, därför att Peters överordnade inte beskyllt honom för osanning trots att de hade tillgång till samma fakta som domstolen. För Peters del kan det ha handlat om en villfarelse som han delade med sina överordnade. Det fanns, sade advokat Scharlach, ingen tvekan om att domen här var helt felaktig.¹⁷²

4.5 Domslutet, jämförande analys och slutsatser

Den 15 september 1897 avkunnade den kejserliga koloniala disciplinärdomstolen i andra instans (*Kaiserlicher Disciplinarhof für die Schutzgebiete*) sin dom i Peters ärende. Överläggningen hade bara tagit två timmar i anspråk och domen som lästes upp var enligt en åhörare färdigskriven och välstiliserad. Den anklagades sympatisörer uppfattade med bestörtning detta som ett tecken på att saken varit avgjord på förhand.¹⁷³ Detta var det slutgiltiga juridiska avgörandet i ärendet. Domen förvärrade den anklagades situation betydligt.¹⁷⁴ Domen i första instans upprätthölls och dessutom räknade domstolen även dödandet av Jagodjo som ett tjänstebrott. Peters dömdes att ersätta alla de rättegångskostnader som processen gett upphov till. Beslutet om rättegångskostnaderna var den formel som användes för att uttrycka att svaranden befunnits skyldig på alla punkter.¹⁷⁵

Bösch hävdar att det var stämningen bland den upprörda allmänheten som fick domstolen att skärpa domen, det vill säga att justisen reagerade på den normförändring (*Normenwandel*) som ägde rum på grund av skandalen. Visserligen skedde denna

---

¹⁷¹ Scharlach 1898, 91-92.

¹⁷² Scharlach 1898, 94.

¹⁷³ Scharlach 1898, 6; Rosenthal 1907, 11-12.

¹⁷⁴ Perras 2004, 229.

¹⁷⁵ Schneppen 2002, 881.

förändring långsammare i domarkåren än i offentligheten, men domstolen var inte immun mot stämningen ute i samhället. Dessutom gav den högre domstolen afrikaners utsagor åtminstone ett visst värde. Framförallt offentliggjorde den andra processen ännu fler uttalanden och handlingar som misskrediterade den anklagade. Avsaknaden av rättsregler som skulle ha gjort en straffrättslig process möjlig ställde även förvaltningen i en dålig dager.¹⁷⁶

Peters försvarares argumentation om afrikanska levnadsförhållanden och tankesätt gav många exempel på den orientalism som definierats av Edward Saïd. Endast kolonistören var kvalificerad att uttala sig om kolonierna.¹⁷⁷ De åberopade den auktoritet som bara den erfarna europeiske kolonialmannen hade, i motsats till det oinvigda folket hemma och till infödingarna, som inte hade en lika sofistikerad kunskap om sig själva eller sina förhållanden. Enligt Edward Saïd hämtade Peters stöd för sina idéer i binärismen, det vill säga indelningen i avancerad och primitiv kultur, som var central i det senare adertonhundratalets orientalism.¹⁷⁸ Förvaltningen och de bägge domstolarna gjorde liknande generaliserande antaganden om afrikanska förhållanden, kutym, mentalitet och rättsuppfattning.

Enligt Schneppen är domen ett anmärkningsvärt dokument över det wilhelmska Tyskland. Medan den opportunistiska förvaltningen vacklade höll rättsväsendet en kurs värdig rättsstaten. Domstolen, som saknade straffrättslig kompetens, nyttjade alla medel som den disciplinära rätten ställde till förfogande. Rätten var inte beredd att acceptera en särskild moral för européers handlande gentemot afrikaner, och den lämnade inget tvivel om att de dödsdomar som Peters verkställt utgjorde justitiemord.¹⁷⁹ Vid bedömningen av Jagodjos rättsliga ställning vid stationen samt våldet och dödsdomen mot henne tillämpade den högre domstolen en mer universell och ovillkorlig uppfattning av rättvisa och ansvar utifrån premisser som radikalt avvek från den första domen.

---

¹⁷⁶ Bösch 2009, 284-285.

¹⁷⁷ Groth 1989, 8.

¹⁷⁸ Saïd 2003, 207.

¹⁷⁹ Schneppen 2002, 883.

Processen hade personliga konsekvenser för andra än Carl Peters och Paul Kayser. Enligt Struck fick domstolens ledamöter värja sig mot häftiga angrepp inom byråkratin och i offentligheten, vilket i längden kostade rättens ordförande hans tjänst.¹⁸⁰

Senare betraktade Peters Kilimanjaroepisoden på samma sätt som grundandet av Tyska Östafrika och Emin Pascha-expeditionen - Med tillfredsställelse över att ha hävdat nationella intressen bortom haven gentemot en slapp och illa underrättad regering. Han var inte imponerad av byråkratins fokus på Europa eller av dess brist på gentlemannamässighet, som han önskade skulle vara tongivande för bedömningen av hans fall. Hans uppfattning var att den bildade klassen i hemlandet stod på hans sida. På frågan om han ljugit för guvernör von Soden anmärkte Peters att han varit kejsarlig kommissarie, inte guvernörens tjänsteman. Hans rapportering följde principen att allt ekonomiskt och politiskt relevant skulle meddelas regeringen, medan juridiska beslut som den kejsarlige kommissarien måste vidta var interna angelägenheter. Därför hade han inte rapporterat för guvernören om sin rättsskipning vid Kilimanjaro.¹⁸¹

Enligt Peters visste regeringen att Bebels anklagelser var falska men använde dem till att bryta nacken på en obekväm konkurrent. Konsekvensen av fallet var förutom skadan på Tysklands anseende att kolonialpolitikens energiska och kreativa fas ebbade ut. Hemlandet gick miste om hans arbetsinsats och han måste söka sig nya verksamhetsfält. I likhet med patriotiska landsmän sympatiserade hans forna motståndare engelsmännen med honom. Efter riksdagsdebatten 1896 frågade en amerikan Peters hur han lyckats muta den tyska riksdagen att göra gratisreklam för honom i hela tre dagar. I juli 1911 skrev *Greater London Illustrated* att Carl Peters, om han varit engelsman, skulle ha betraktats som imperiets prokonsul som förtjänade mer erkänsla för öppnandet av Afrika. Peters skulle anse saken som slutbehandlad först när han fick skälig kompensation. Peters ansåg sig ha behandlats gemenare än kapten Dreyfus, som fick full upprättelse.¹⁸² Han jämförde sig också med den unge brittiske sjökadetten Archer-Shee, som relegerats för förskingring. Kadettens far drev

---

¹⁸⁰ Struck 2010, 39.

¹⁸¹ Peters 1912, 361-365.

¹⁸² Peters 1918, *Der "Fall Peters"*, 3.

en privatprocess mot amiralitetet som tvingades erkänna att det saknades bevis. Archer-Shee blev rehabiliterad med en offentlig ursäkt och betalning av skadestånd. Så handlade ett förnämt folk.¹⁸³

De frikonservativas partiledare greve Hermann von Arnim-Muskau hävdade att engelsmännen aldrig skulle attackera en nationell hjälte så skamlöst för de triviala missdåd som Peters hade begått. Enligt hans uppfattning begränsades kritiken i Storbritannien alltid av patriotismen.¹⁸⁴ Frågan om behandling av de svarta debatterades grundligt av den tyska riksdagen, mindre av det brittiska parlamentet. Den obundne liberalen Henry Labouchere ställde några frågor om Cecil Rhodes handlingssätt gentemot afrikaner, men flera liberala och konservativa regeringar vägrade att ta upp frågan.¹⁸⁵

Avslöjandena rörande den brittiska Emin Pascha-expeditionen ledde till *Rear Column*-skandalen 1890. Den förre journalisten Henry Morton Stanley främjade starkt den kommunikation mellan Afrika och västvärlden som var nödvändig för en kolonialskandal och band kontinenten till den europeiska offentligheten. Expeditionen var ett journalistiskt marknadsfört företag som ingått avtal med alla ledande tidningar och reglerat deltagarnas uttalanden och publikationer.¹⁸⁶ Den brittiska pressen intervjuade Peters och andra tyska experter för att förklara Stanleys och hans medarbetares handlingar. Enligt vittnen hade major Bartellot, son till en parlamentsledamot, pryglat afrikaner till döds med upp till trehundra piskrapp. En löjtnant Jameson hade engagerat slavhandlare för att iscensätta en kannibalisk ritual och avbildat händelsen.¹⁸⁷ Stanleys triumfatoriska föreläsningsturnéer, boksuccén *In Darkest Africa* och kungafamiljens favör gjorde expeditionen känd och angav hans fallhöjd men skyddade honom också mot kritik.¹⁸⁸

Den offentliga debatten kring Stanley berörde generella normer och tolkningar, framförallt om berättigandet av våld mot afrikaner. Konservativa tidningar försvarade först bruket av

---

¹⁸³ Peters 1912, 351-355.

¹⁸⁴ Winfeld 1972, 348.

¹⁸⁵ Winfield 1972, 349.

¹⁸⁶ Bösch 2009, 234-235.

¹⁸⁷ Bösch 2008, 117.

¹⁸⁸ Bösch 2009, 238.

våld medan vänsterliberala publikationer med hänvisning till anti-slaverirörelsen beskyllde brittiska kolonialister för att ha främjat, men inte utövat, brutalitet. *Pall Mall Gazette* däremot krävde att de skyldiga skulle ställas inför krigsrätt, och tog också upp idén om att samma standard och lagar borde gälla för vita och svarta i Afrika såsom i England. Tidningen såg i skandalen den värsta utmaningen mot den anglosaxiska rasens anseende sedan utgivningen av romanen *Onkel Toms stuga*. Tyska tidningar rapporterade dagligen om affären i artiklar som detaljerat skildrade grymheterna. Deras upprördhet över Stanleys attityd gällde också den engelska nationalkaraktären. Stanley hade endast velat berika sig själv med elfenben och inte brytt sig om Emin Pascha, som inte ville bli räddad av honom. Britterna sårades mer av den franska kritiken än den tyska, anspråket på moralisk överlägsenhet gentemot Frankrike var synligt i snart sagt alla skandaler.¹⁸⁹

Skandalen ledde, som i fallet Peters, till diskussioner om huruvida färgades utsagor kunde vara en trovärdig grund för anklagelser mot européer. Den syriske tolk som avslöjat Bartellots gärningar betraktades som mindre trovärdig trots att han som arab stod högre än de svarta i den rasistiska hierarkin. Först när europeiska expeditionsmedlemmar bekräftade hans berättelse blev den tryckt i *The Times*. *Daily Telegraph* betraktade en rättegång mot expeditionens deltagare som otänkbar eftersom mörkhyade vittnen skulle göra det omöjligt att nå ett domslut. Skandalen befattade sig knappt med frågan om sexuellt våld och förhållanden mellan kolonialister och infödda kvinnor, trots att till och med Stanley antydde att Bartellots död hängde samman med dennes våldsamma förfarande med kvinnor. Enligt Bösch var det kanske lättare för den brittiska allmänheten att hantera spöstraff än tvångsprostitution. Brittiska sexskandaler hade ofta sin upprinnelse i offentliga skilsmässorättegångar som överskuggade afrikanska affärer. Den konservativa regeringen lät bli att ta ställning och höll sig därför utom farozonen. En process mot officerarna Bartellot och Jameson uteblev av den orsaken att båda hade dött i Afrika. Stanley själv lyckades på andra försöket bli invald i parlamentet år 1895, även om hans valkampanjer också möttes av protester.¹⁹⁰

---

¹⁸⁹ Bösch 2009, 241-243.

¹⁹⁰ Bösch 2009, 243-245.

De betydelsefulla följderna av skandalen låg inte på det personliga planet. Den misskrediterade den typ av upptäcktsresande som Stanley representerade. Arketypen Livingstones räddare förvandlades till den brutale erövraren som endast drevs av rykte och rikedom, och den civiliserande europén förbyttes i den vite som i Afrika förföll till ett förcivilisatoriskt tillstånd. Enligt Bösch markerade skandalen en övergång från små expeditioners oordnade ockupation av Afrika till en skenbart välordnad kolonial förvaltningsstruktur.¹⁹¹

Winfield har jämfört fallet Peters med Cecil Rhodes så kallade *Jameson Raid* som ägde rum 1895 – 1896 och som ledde till en intensiv debatt. Det brittiska parlamentets reaktion på Cecil Rhodes förehavanden skiljer sig från den tyska riksdagens reaktion på Peters. Det handlade också om olika sakfrågor. Rhodes hade iscensatt en privat invasion av den sydafrikanska republiken Transvaal, med vilken det rådde fred. Likhetererna mellan de båda fallen påtalades i den tyska riksdagen, och Peters såg den brittiska reaktionen på *Jameson Raid* som ett bevis för större nationalism och sunt förnuft. De som verkställt räden behandlades inte avsevärt annorlunda än Peters. Ledaren Jameson, som även han hyllades i hemlandet, dömdes till ett femton månaders fängelsestraff men frigavs före utgången av 1896. Rhodes åtalades aldrig men undersöktes av en parlamentarisk kommitté som klandrade honom för hans del i räden. Parlamentet ansåg sig inte ha rätt att rekommendera någon påföljd, och regeringen gjorde ingenting. Rhodes blev avstängd från styrelsen för *the Chartered Company* på viss tid, ett lindrigare straff än Peters avsked och förlust av pension.¹⁹²

I Westminster var klyftan mellan de som stödde och kritiserade Rhodes inte lika stor som mellan dem som talade för och emot Peters i Berlin. Å andra sidan var riksdagen med få undantag angelägen att utreda hela sanningen, medan parlamentet med undantag för några *backbenchers* visade en stark tendens att skylla över obekväma sanningar för den nationella prestigens skull. Den tyska riksdagen debatterade om huruvida olika moraliska rättesnören gällde för Europa och Afrika samt för vita respektive svarta. Parlamentet behandlade frågan

---

¹⁹¹ Bösch 2009, 246.

¹⁹² Winfield 1972, 350-351 och 361.

om stora och små staters beteende och om små staters rätt att besluta om sina egna angelägenheter. Båda församlingarna diskuterade om konventionella moralregler skulle gälla för alla män i alla situationer.¹⁹³

Rhodes försvarare, som var fler än Peters dito, talade för ojämlikhet mellan små och stora stater. En mäktig stat hade rätt att bland sig i de inre angelägenheterna i en mindre stat som förde en oacceptabel politik. Storbritannien godkände inte *Uitlander* -politiken som försvårade utlänningars möjligheter att få medborgerliga rättigheter i Transvaal. På grund av den oacceptabla situationen i Transvaal kunde Rhodes inte klandras för sin roll i *Jameson Raid*. Råden förliknades vid en revolution, och konservativa ledamöter hänvisade till den brittiska godkännandet av Garibaldi och Cavour's italienska revolution, en acceptans som inte omfattade irländska uppror. Frågan om Rhodes moral var en bisak av endast sentimental betydelse som fick engelsmän att missa de stora principerna i fallet, såsom bevarandet av positionen som främsta stat i Sydafrika. Rhodes försvarare hävdade liksom Peters sympatisörer att han inte kunde dömas på grund av de rådande omständigheterna och de stora tjänster han gjort fosterlandet. De godkände Rhodes handlingar därför att hans motiv och karaktär var ädla och osjälviska.¹⁹⁴ Eventuellt hade acceptansen varit mindre om affären haft sexuella element.¹⁹⁵

För parlamentet var skandalen en förödmjukelse och ingen, eventuellt Labouchere undantagen, tolkade den som en bekräftelse av sina politiska åsikter som socialdemokrater och progressiva krafter gjorde i Tyskland. Den vanligaste kritiken var att Rhodes och hans kolleger hade haft finansiella motiv istället för patriotiska och skadat imperiet. Några ledamöter krävde att lagen skulle tillämpas lika på den rike och mäktige Rhodes som på den mindre betydelsefulle Jameson. I parlamentet förekom ingen opposition mot kolonialismen i sig, och dessutom begränsades oppositionens attacker av patriotiska hänsyn, precis som Arnim-Muskau hävdade. Oppositionella i Westminster måste beakta att de vid något senare tillfälle kunde bilda regering, och i sin tur vara beroende av den andra

---

¹⁹³ Winfield 1972, 362-363.

¹⁹⁴ Winfield 1972, 363-365.

¹⁹⁵ Winfield 1972, 373.

sidans välvilliga återhållsamhet i fråga om nationell prestige. I den tyska riksdagen kopplades fallet Peters till frågor om kolonialismens berättigande och despotism. De tyska riksdagsmännen kände sig kanske friare att kritisera regeringen eftersom de inte hade några utsikter till att bilda regering.¹⁹⁶

Carl Peters bana som Tysklands mest kontroversiella kolonialist var nära förknippad med den brittiska imperialismen. Likheterna och interaktionen mellan Storbritannien och Tyskland är uppenbara i de koloniala skandalerna. Män som Stanley och Peters informerade regelbundet den internationella publiken om sina förehavanden. Allmänt taget var de brittiska kommunikationerna mer välutvecklade än de tyska, den brittiska journalistiken mer undersökande och censuren striktare i de tyska områdena. Därför fick de tyska tidningarna ofta sin information om tyska kolonier av brittiska media, speciellt *The Times* och Reuters. Skandalen Leist rapporterades först av brittiska tidningar, och affären Peters av brittiska missionärer. Tyska kolonialskandaler tenderade att avslöjas av politiker istället för pressen, för riksdagsledamöterna hade åtalsimmunitet och tidningarnas parlamentariska rapporter gav tillfälle att nå en stor publik.¹⁹⁷

Den tyska allmänheten var mycket mera intresserad av sitt rykte i utlandet än den brittiska, och den jämförde sig själv och landets kolonialism med den i andra länder, speciellt Storbritanniens. Borgerliga och konservativa tidningar och politiker menade att brittiska kolonialister betedde sig lika illa som tyska, men att de till skillnad från de ångerfulla tyskarna inte gav affärerna någon publicitet. Som kommentar till Peters skandal frågade *Rheinisch-Westfälische Zeitung* om man kunde föreställa sig att det brittiska parlamentet skulle straffa Stanley för hans grymheter. Styrkan i det brittiska imperiet låg inte i någon moralisk överlägsenhet, utan i dess förmåga att ignorera kritiska rapporter genom patriotisk självcensur. Från det mer liberala hållet sågs brittisk kolonialism samtidigt som en positiv modell. Speciellt socialdemokrater och radikaler hävdade att Tyskland kunde lära sig något av brittisk kolonial praxis. Britterna klarade sig utan så mycket prygel och de svarta

---

¹⁹⁶ Winfield 1972, 366-373.

¹⁹⁷ Bösch 2008, 120.

föredrog att arbeta för dem. Den här idealiserade bilden användes för att förmå den tyska förvaltningen att genomföra reformer.¹⁹⁸

I båda länderna kommenterade man varandras skandaler. De brittiska artiklarna om Tyskland var i allmänhet mer objektiva och subtila. *The Times* skrev regelbundet om de tyska skandalerna men begränsade rapporteringen om grymheter och nämnde anklagelser om sexuella övergrepp endast i förbigående. Den konservativa *Spectator* drog slutsatsen att den tyska kolonialismen var dömd att misslyckas. Beträffande affären Peters påpekade tidningen att detta redan var det tredje fallet, efter Leist och Wehlan, och att det var förståeligt att tyska immigranter hellre valde Amerika eller de brittiska kolonierna. *The Times* önskade också att kristendom, mänsklighet och moral skulle ersätta omänsklighet och besinningslös grymhet. De här kommentarerna kan ses mot bakgrund av diplomatiska spänningar orsakade av Wilhelm II:s telegram till Paul Kruger med lyckönskningar till att ha upprätthållit freden efter ovan nämnda *Jameson Raid*.¹⁹⁹

---

¹⁹⁸ Bösch 2008, 125-126.

¹⁹⁹ Bösch 2008, 128-129.

5. Avslutning

Endast ett fåtal förbrytelser i tjänsten ledde till en rättsprocess, och närmast om fallet uppmärksammats i riksdagen eller i pressen. En konsekvent tillämpning av den disciplinära rätten var av politiska orsaker oönskad, eftersom varje mål riktade allmänhetens uppmärksamhet på bristerna i kolonialförvaltningens ledning och kontroll. Förutom de milda påföljderna för konstaterade brott gav kejserliga benådningar en negativ signal. Men till och med sådana avskedade tjänstemän som saknade de kontakter som kunde medverka till en benådning kunde oftast utan problem etablera sig yrkesmässigt i hemlandet. Zurstrassen hävdar att en kolonialsandal rentav kunde främja en tjänstemans karriär, eftersom tjänstemannen under processens gång fick ett nätverk inom förvaltningen och blev ett känt namn inom den prokoloniala lobbyen.²⁰⁰ Vem fällde då Carl Peters och varför?

Peters beskyllde intrigerande politiker och nitiska byråkrater, den trångsynta tyska nationalkaraktären och en vilseförd allmänhet. År 1896 hade Peters ställt sig i spetsen för den rörelse som krävde en utbyggnad av flottan, vilket socialdemokraterna, centrumpartiet och de frisinna motsatte sig. Julius Scharlach ansåg att rättegången var partiernas hämnd för Peters aktivism.²⁰¹ Enligt Perras lyckades August Bebel i en politisk kupp fälla de radikala nationalisternas galjonsfigur. Medvetet eller omedvetet exploaterade Bebels kampanj mot den kejserlige kommissarien en rasistisk fördom som var djupt rotad i alla samhällsskikt. Peters förvandlades till en afrikansk hövding som betedde sig som en vilde, det vill säga utan juridiska principer och utan kontroll över sina känslor eller sitt sexuella beteende. Han hade förrätt den civiliserande kulturmissionen, som han var ovärdig att representera, och han hade brutit mot det wilhelmska Tysklands moralkodex. Det var inte hans tysknationella idéer som bestämde hans öde, utan det att han nedlät sig till att leva som en inföding. Detta gjorde det svårt för regeringen att skydda tjänstemannen.²⁰²

---

²⁰⁰ Zurstrassen 2008, 131-132.

²⁰¹ Scharlach 1898, 4.

²⁰² Perras 2004, 230 och 258.

Enligt Reuss skulle Peters i ett annat sammanhang ha varit föga uppseendeväckande, men i Afrika där hans svagheter hans fritt spelrum ledde det till tragedi. Peters övergrepp var knappast vardagsmat men ändå inte exceptionella under denna period av europeisk expansion. Även om fallet Peters inte var den enda kolonialskandalen i Tyskland på 1890-talet var den ändå den mest betydelsefulla på grund av Peters ställning i kolonialrörelsen och förvaltningens inblandning. Allmänheten blev mera medveten om det ansvar som följde med kolonialmakten och åtminstone liberaler och socialdemokrater bekymrades av risken för maktmissbruk.²⁰³

Domstolarna skulle vara sammansatta av både yrkesdomare och män med kolonial erfarenhet för att garantera den nödvändiga sakkunskapen. Peters verkar ha haft fog för sin kritik om domstolarnas sammansättning då alla ledamöter i denna process var jurister och tjänstemän. Domstolen avvisade också den anklagades egna sakkunnigvittnen, vilket låg inom dess prövningsrätt. I domarna står helt riktigt grundläggande förvaltningsrättsliga principer till grund för bedömningen. Man kan naturligtvis spekulera i hur fallet skulle ha bedömts av sakkunnigledamöter. Förutsatt att de sakkunniga var i minoritet tror jag att de kunde ha påverkat bedömningen av omständigheterna i förmildrande riktning men inte kunnat styra det juridiska resonemanget.

Försvarets plädering inför domstolen var påfallande icke-juridisk. Scharlach vädjade till principer om högre kulturers rätt, experternas auktoritet över Afrika, förståelse för den exceptionella individens företräde och de överordnades vetskap och tysta godkännande av det som skett. Kanske var detta det enda alternativet då den anklagade varken kunde eller ville neka till handlingarna i sig. Försvaret ville att rätten skulle bedöma mannen som helhet i ljuset av hans förtjänster, inte hans handlingar. Scharlach tillbakavisar anklagelserna om otillåtna motiv och argumenterar för att Peters till viss del handlat i god tro. Det enda lagrum som Scharlach åberopade till klientens fördel var att man i enlighet med disciplinlagen 10 § skulle mäta ut straffet enligt tjänstebrottets relevans med beaktande av den anklagades uppförande som helhet. Rimligtvis kunde domstolen därvid inte blunda för de handlingar som ledde till tjänstebrottet.

---

²⁰³ Reuss 1981, 141.

Även om den första domen är mildare och uttrycker mer förståelse för den anklagades motiv finns ett tjänstemannapatos även i den. Domstolen ansåg det bevisat att Peters bestämt sig för dödsstraff för Mabruk därför att en negerhövding skulle ha valt dödsstraffet i motsvarande fall. Domstolen inskräpte att detta omöjligen kunde godkännas som rättesnöre för tyska tjänstemän. Säkert förstärktes domstolens rättsliga ställningstagande på denna punkt av motviljan mot förmodade afrikanska seder och förmodad afrikansk rätt. Den slutliga domen karaktäriseras av hållningen att det inte var acceptabelt att tjänstemannen löste sitt triangeldrama genom att döma de två övriga parterna till döden, trots att de var afrikaner, för att sedan försöka dölja den verkliga orsaken för sina överordnade. Domstolen undersökte avrättningarna i detalj och förkastade helt relativiseringen av moral och rätt för tjänstemannens handlande.

Enligt Struck var processen mot Peters ett betydande inslag i diskursen om kolonialismen och gäller som ett historiskt testfall för den moderna kolonialistiska kulturens förmåga till självkritik. I anklagelserna kan man se en offentlig, publicistisk, parlamentarisk och förvaltningsintern kritik. Peters blev fälld trots massivt motstånd av höga politiska instanser och en bred koalition av konservativa och ”den nya högern”.²⁰⁴

Fallet Carl Peters ledde till genomförandet av de rättsliga reformer som påbörjats redan med anledning av de tidigare fallen Leist och Wehlan. Redan sex veckor efter Babels avslöjanden i riksdagen fastställdes vilka tjänstemän som hade behörigheten att döma ut straff i kolonierna, vilka straff det rörde sig om och verkställigheten av straff. Reformens motiveringar hänvisade indirekt till de nämnda skandalerna. Endast guvernören kunde slutgiltigt döma ut dödsstraffet, även strängare arrest- och bötesstraff krävde guvernörens godkännande. Kvinnor fick inte längre dömas till prygelstraff. Reformen begränsade tjänstemäns provningsrätt och centraliserade verkställigheten av bestraffning.²⁰⁵

---

²⁰⁴ Struck 2010, 37-38.

²⁰⁵ Bösch 2009, 285-288.

Affären Peters främjade avslöjandet av fler fall i offentligheten, vilket i sin tur dokumenterade övergrepp som härefter bestraffades hårdare. Enligt Bösch var dessa fall som hanterades mer exemplariskt ett försök till ”kompensation” för att Leist, Wehlan och Peters undsluppit straffrättsliga påföljder. Fallet Peters bidrog också till en fortsatt diskussion om hur afrikaner fick bestraffas. En studie som byggde på intervjuer med sakkunniga och som publicerades i press och i bokformat gav svaret ”strängt men rättvist”. Infantiliseringen av de infödda ställde krav på kolonisatören som uppfostrare.²⁰⁶

Processen och dess följder dominerade resten av Carl Peters offentliga liv. För den politiska högern blev han en nationell symbol och martyr.²⁰⁷ Hans apologetik gick ut på att domen mot honom, inte de domar han själv avkunnat, var ett justitiemord. Åren 1906 – 1908 figurerade fallet regelbundet i pressen, dels för att Peters energiskt försökte rentvå sitt namn, dels för att det nämndes i samband med nya kolonialskandaler. Hans jurister väckte flera gånger framgångsrikt talan för ärekränkning i allmän domstol mot kritiskt inställda tidningar. I processen mot en journalist vid *Kölner Zeitung* 1908 yttrade domstolen att Peters inte hade hängt den afrikanska kvinnan på grund av en kärleksaffär. Peters ansåg att dessa senare rättegångar gav honom rättvisa och i praktiken rentvådde honom från de anklagelser som han blivit fälld för i den disciplinära domstolen.²⁰⁸

Balder Oldens roman om Carl Peters, *Ich bin Ich*, gavs ut år 1927. I romanens östafrikanska miljö figurerar den fiktive afrikanske kungen Makombe kortvarigt som Carl Peters motståndare, men han förblir i en biroll. Den prototypiska motståndaren är istället en byråkrat i Berlin. Han heter Paul Kayser, direktör vid utrikesministeriets kolonialavdelning, och representerar de politiska hänsyn som tvingar in de koloniala pionjärerna på ort och ställe i en trång korsett. Även personer som den socialdemokratiska riksdagsmannen August Bebel, vars parlamentariska spörsål gav upphov till fallet Peters, är prominenta representanter för oppositionen i Balder Oldens berättelse. Även på afrikansk mark finner man den styva kolonialförvaltningen, gestaltad av den pedantiske

---

²⁰⁶ Bösch 2009, 287-288.

²⁰⁷ Schneppen 2002, 884.

²⁰⁸ Peters 1918 *”Mein zweiter Aufenthalt in England”*, 2; Rosenthal 1909, 1-2.

byråkraten guvernör Julius von Soden, som i Balder Oldens roman får ett öknamn på swahili, *bwana karatasi*, papprets herre. Carl Peters, en handlingens man, bemöter ”papperskriget” med en knuten näve riktad mot de högtidliga pamparna i Berlin. Denna fiktiva gest kan enligt Wolfgang Struck inte dölja det faktum att Peters spelade sin viktigaste roll på hemmaplan, som agitator och outtröttlig skribent i koloniala frågor och som föremål för offentlig debatt.²⁰⁹

---

²⁰⁹ Struck 2010, 26.

6 Litteraturförteckning

Källor:

- Disziplinkammer   Kaiserliche Disziplinkammer für die Schutzgebiete. Urteil vom 14. April 1897. Kreisarchiv und Landeskundliches Bibliothek Altena.
- Disziplinarhof   Kaiserliche Disziplinarhof für die Schutzgebiete. Urteil vom 15. November 1897. Kreisarchiv und Landeskundliches Bibliothek Altena.
- Peters 1887   K. Peters, *Deutsch-National. Kolonialpolitische Aufsätze*. Berlin 1887.
- Peters 1912   C. Peters, *Zur Weltpolitik*. Berlin 1912.
- Peters 1918   C. Peters, *Lebenserinnerungen*. Hamburg 1918.
Webbplats för Zeno.org,
<http://zeno.org/Kulturgeschichte/M/Peters,+Carl/Lebenserinnerungen>, senast sedd 4.10.2012.
- Peters 1899   C. Peters, *Missbrauch der Amtsgewalt*. Berlin 1899.
- Rosenthal 1909   W. Rosenthal, *Zur Würdigung der Disziplinarurteile gegen Dr. Carl Peters, Reichskommissar a.D. von Dr. Wilhelm Rosenthal, Rechtsanwalt in München*. München 1909. Bundesarchiv Koblenz.
- Rosenthal 1907   W. Rosenthal, *Die Disziplinarurteile gegen den Reichskommissar a.D. Dr. Carl Peters. Eine sachliche Kritik von Dr. Wilhelm Rosenthal, Rechtsanwalt in München*. Berlin 1907.
- Scharlach 1898   J. Scharlach, *Zur Verteidigung von Dr. Carl Peters. Rede vor dem Disziplinarhofe zu Berlin gehalten von Dr. Scharlach*. Berlin 1898.
- Forskningslitteratur:
- Berman 1998   R. A. Berman, *Enlightenment or Empire. Colonial Discourse in German Culture*. Lincoln & London 1998.

- Bösch 2008 F. Bösch, “‘Are we a cruel nation?’ Colonial Practices, Perceptions and Scandals“, D. Geppert and R. Gerwarth (red.), *Wilhelmine Germany and Edwardian Britain, Essays on Cultural Affinity*, Oxford 2008, 115 – 140.
- Bösch 2009 F. Bösch, *Öffentliche Geheimnisse. Skandale, Politik und Medien in Deutschland und Grossbritannien 1889-1914*. München 2009.
- Dahlgren & Florén 2000 S. Dahlgren & A. Florén, *Fråga det förflutna. En introduktion till modern historieskrivning*. Lund 2000.
- Erbar 2005 R. Erbar, “Scharlach, Julius“. *Neue Deutsche Biographie*, Berlin 2005, 571-572.
- Friedrichsmeyer 1998 S. Friedrichsmeyer et al. (Ed.), *Imperialist Imagination. German colonialism and its Legacy*. Ann Arbor 1998.
- Geller 1911 F. Geller, *Deutsches Kolonialbeamtenrecht*. Tübingen 1911.
- Groth 1989 E. Groth, ”Galgen am Kilimandscharo. Das schmachliche Ende der Karriere eines deutschen Nationalhelden“. *Die Zeit* 20.1, 1989:4, 1-9. Webbplats för Die Zeit, <https://www.zeit.de/1989/04/galgen-am-kilimandscho/komplettansicht?print>, senast sedd 8.4.2019.
- Hall 1977 A. Hall, *Scandal, Sensation and Social Democracy. The SPD Press and Wilhelmine Germany 1890-1914*. Cambridge 1977.
- Hildebrandt 1915 U. Hildebrandt, *Das Disziplinarrecht der deutschen Kolonialbeamten*. Greifswald 1915.
- Koponen 1994 J. Koponen, *Development for Exploitation. German Colonial Policies in Mainland Tanzania, 1884-1914*. Helsinki/Hamburg 1994.
- Krätschell 1959 H. Krätschell, *Carl Peters 1859-1918. Ein Beitrag zur Publizistik des imperialistischen Nationalismus in Deutschland*. Berlin-Dahlem 1959.
- Müller 1959 F.F. Müller, *Deutschland-Zanzibar-Ostafrika. Geschichte einer Kolonialeroberung*. Berlin 1959.
- Perras 2004 A. Perras, *Carl Peters and German Imperialism 1859-1918*. Oxford 2004.

- Reuss 1981 M. Reuss, "The Disgrace and Fall of Carl Peters", *Central European History* 2 (1981) 110-141.
- Saïd 2003 E. Saïd, *Orientalism*. New York 2003 (1977).
- Schneppen 2002 H. Schneppen, "Der Fall Karl Peters: Ein Kolonialbeamter vor Gericht", *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* 49 (2002) 869-885.
- Schröder 1997 M. Schröder, *Prügelstrafe und Züchtigungsrecht in den deutschen Schutzgebieten Schwarzafrikas*. Münster 1997.
- Stoecker 1986 H. Stoecker, *The German Empire in Africa before 1914: General Questions*, H. Stoecker (Ed.), *German Imperialism in Africa. From the Beginnings until the Second World War*. Berlin 1986.
- Struck 2000 W. Struck, *Die Eroberung der Phantasie. Kolonialismus, Literatur und Film zwischen deutschem Kaiserreich und Weimarer Republik*. Göttingen 2010.
- Thies 1993 H. Thies, "Carl Peters – Aus Gewohnheit. Taugt der blutige Kolonialheld als Namenspatron? Zwei Beispiele, *Die Zeit* 9.4, 1993:15, 1-3. Webbplats för Die Zeit, <https://www.zeit.de/1993/15/aus-gewohnheit/komplettansicht?print>. Senast sedd 8.4.2019.
- Winfield 1974 J.A. Winfield, *Carl Peters and Cecil Rhodes. A Comparative Study of Imperialist Theory and Practice*. Ann Arbor 1974
- Zurstrassen 2005 B. Zurstrassen, *"Ein Stück deutscher Erde schaffen". Koloniale beamte in Togo 1884 - 1914*. Frankfurt 2008.